

Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond
Ajaloo ja arheoloogia instituut
Uusima aja osakond

Villem Kraaner

Nõukogude Liidu ja Saksa Demokraatliku Vabariigi suhted Ugandaga 1960-1979

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Karin Veski, *PhD*

Tartu 2015

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. POLIITILINE VÕIM UGANDAS	11
1.1 Riigi moodustamine	11
1.2 Milton Obote (1966 – 1971)	15
1.3 Idi Amin Dada (1971 – 1979)	18
1.3.1 Aminism	21
1.3.2 Amin külma sõja kontekstis	22
2. UGANDA JA NSVL SUHTED	24
2.1 Suhete sisseseadmine ja lepingud	24
2.2 Partnerluse olulisus	26
3. UGANDA JA SDV SUHTED	29
3.1 SDV Aafrika-suunaline poliitika	29
3.2 Suhete sisseseadmine Ugandaga	30
3.3 Suhete taastamine ja abiprogrammid	35
4. UGANDA – TANSAANIA SÕDA	43
4.1 Uganda ja Tansaania vaheline võidurelvastumine	43
4.2 Sõja tagamaad	45
4.3 Idabloki partnerid hülgevad Uganda	49
KOKKUVÕTE	52
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	55
LISAD	61
Lisa 1 Varasemad suhted Uganda riigijuhtidega	61
Lisa 2 Üliõpilaste õppima saatmine Nõukogude Liitu	63
SUMMARY	64

SISSEJUHATUS

1950. aastate lõpuks oli Aafrikat tabanud dekolonisatsiooni laine ning mitmed Aafrika riigid olid juba iseseisvunud või iseseisvumas. Riigid pidid muutumas maailmas läbima mitmeid katsumusi: hõimudevahelised võimuvõitlused, sõjaväelised riigipöörded, vastupanuliikumine. Ugandat, kui endise Briti koloniaalimpeeriumi „*Aafrika pärli*“ on sarnaselt teiste Aafrika riikidega räsitud iseseisvumisajast hõimudevahelised vastuolud ja riiki esindanud autoritaarsed presidendid. Seega on märkimisväärne, kuidas nii killustunud riigis vältiti iseseisvumisjärgsel perioodil separatismi.

Kuna seis oli raske, vajati riigi ülesehitamisel ohtralt majandusabi. Esmalt pakkus seda jätkuvalt endine emamaa, kuid sõltuvuse vähendamiseks koloniaalriigist asuti otsima teisi „sobivamaid“ partnereid. Kuna Uganda esimene peaminister Milton Obote¹ läks kaasa Senghori² Aafrika sotsialismiideedega, siis kasvas peagi Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu (edaspidi NSVL) osatähtsus, eriti sõjatehnikaga varustamises. Hallsteini doktriini varjus loodi ka poolametlikud diplomaatilised suhted teisegi idabloki suurriigi Saksa Demokraatliku Vabariigiga (edaspidi SDV).

Töös uuritakse, kuidas käis diplomaatiliste suhete loomine nimetatud partneritega ning milleni see viis. Tolle perioodi riikidevaheliste suhete sõlmimine tuleb paratamatult paigutada külma sõja konteksti. Ida ja Lääne vaheline rivaliteet mängis olulist rolli Aafrika integreerimisel maailma poliitikasse. NSVL-i jaoks olid tähtsad geostrateegilised ja rahvusvahelised huvid propaganda vallas, võitlus imperialismi ja lääne hegemooniaga. SDV puhul on esmalt tähtis legitiimsus. Töös vaadeldakse, missugused muutused toimusid Uganda välis- ja sisepoliitikas pärast diplomaatiliste sidemete sisseseadmist NSVL-i ja SDV-ga.

¹ Apollo Milton Opeto Obote (28. dets 1925 – 10. okt 2005) – Uganda peaminister 30. apr 1962 – 15. apr 1966, haaras presidendivõimu ja valitses kuni Amini riigipöördeni 25. jaan 1971, olles samal ajal Singapuris välisvisiidil, põgenes eksiili Tansaaniasse, kust juhtis Amini-vastast tegevust. Teine ametiaeg 17. dets 1980 – 27 juuli 1985. Sotsialistist riigimees, kes püüdis Ugandast teha reformitud sotsialistliku riigi.

² Léopold Sédar Senghor (9. okt 1906 – 20. dets 2001) – Senegali riigitegelane ja kirjanik, aastatel 1960 – 80 Senegali president. Kehtestas 1962 presidendivõimu ja ainuparteisüsteemi, mis kehtis kuni 1974. aastani. Silmapaistev prantsuse keeles kirjutav Aafrika luuletaja ja Aafrika rahvusluse (Negritüüd-liikumise ja nn lüürilise sotsialismi) peamisi teoreetikuid.

Rääkides regiooni ajalookäsitlustest tuuakse tihti välja Rwanda ning selle varjus ka Idi Amin Dada³ režiimi toimepandud Uganda genotsiid. Äraunustatud on asjaolu, et 1978. aasta 30. oktoobril puhkes Uganda-Tansaania vahel sõda, kui Amini poolt juhitud Uganda väeüksused sisenesed Tansaania. Konflikt oli kiireloomuline ja juba järgmise aasta 11. aprilliks oli Tansaania vasturünnaku korraldanud, hõivanud Uganda pealinna Kampala ja kihutanud riigist tolle endise valitseja. Need, kes teadsid, mis mees oli Idi Amin, juubeldasid.

Uganda-Tansaania sõja osapooled olid ühelt poolt Amini Uganda, Liibüa, Palestiina Vabastusorganisatsioon (edasipidi PVO) ja teiselt poolt Tansaania, Obotele ustavad Uganda väed ja Mosambiik. Kuigi Amini poolt algatatud sõda näis sirgjooneline, tuli agressioon siiski läänemaailmale suure üllatusena. Spekuleeritakse, et kuna 1978. aastast viibis Ugandas täiendav hulk sotsialismileeri sõjaväelasi, pidas Amin NSVL-i oma julgeoleku garandiks. Partnerid lahkusid aga ootamatult ning kaardid mängiti hoopis Tansaania juhi Julius Nyerere⁴ kätte. Samas tuuakse välja ka seoseid, justkui NSVL-i agendid olid Amini sõjale ärgitanud ning tegemist oli sihiliku plaaniga Aminist vabanemiseks. Samal ajal koondas NSVL vägesid Afganistani hõivamiseks ja USA seadis majanduslikud sanktsioonid Amini Ugandale seoses inimsusvastaste kuritegudega riigis. Nii põhjustati kogu regioonis kunstlik kriis.

Antud töö keskendub eelkõige diplomaatiliste suhete loomisele⁵ ja arengule Uganda ja idabloki suurriikide (NSVL ja SDV) vahel. Tegemist on uudse teemaga, sest ajaloolistel põhjustel on külma sõja arenguid võimalik alles nüüd põhjalikult uurida – arhiivid olid enne lukus. Suurt hulka materjali, mis on läbi töötatud ning süstematiseeritud, on võimalik kasutada edaspidi uurimistöodes. Seniseid kogemusi ning õppetunde saab aluseks võtta teiste Aafrika riikide iseseisvumisperioodil sõlmitud välissuhete hindamisel külma sõja kontekstis. Materjali läbitöötamise ja töö kirjutamise käigus sai järjest selgemaks, et teema olulisust ei saagi kitsalt piiritleda. Töö kirjutamise lõpp-perioodil uuemat kirjandust analüüsides jõudsin järeldusele, et antud teemaga konkreetsemalt seonduvat materjali on hakatud alles viimastel aastatel kirjastama. Uurimus vajab uute allikate lisandumisel ümberhindamist.

Töö eesmärk on vaadelda NSVL-i ja SDV poolset arenguabi andmist Ugandale 1960-70ndatel. Selgitada välja idabloki riikide osalus Ugandas, uurida diplomaatiliste suhete loomist ning välispoliitilisi suundumusi. Lähtudes vajadusest anda terviklik ülevaade Uganda riigi

³ Idi Amin Dada (u 1925 – 16. aug 2003) – Uganda armee kindral. Aitas korraldada Obotel võimuvahetust. 25. jaan 1971 korraldas omakorda riigipöörde. Despootlik valitseja hüüdnimega „Aafrika Hitler“.

⁴ Julius Kambarage Nyerere (13. apr 1922 – 14. okt 1999) – 29. okt 1964 – 5. nov 1985 Tansaania president. Autokraatlik riigipea, kes püüdis Tansaaniast kujundada Aafrikas kommunistlikku näidisriiki. Kui ta 1985. aastal presidendikohast loobuma sunniti, oli ta riigi laostanud ning muutnud välisabist igati sõltuvaks.

⁵ Peamiselt SDV näitel, NSVL kohta vt Lisa 1 ja 2.

poliitilise võimu olemusest, analüüsitakse poliitika kehtestamist Uganda liidrite poolt. Ülevaate põhjal arutletakse, kuidas suhestus Uganda kommunismibloki riikide Aafrika suunalises poliitikas, milline oli SDV roll NSVL-i kõrval abiprogrammides ning miks nimetatud partnerid 1970ndate lõpus Uganda hülgasid.

Lahenduste saamiseks kasutati töös mitmeid uurimismeetodeid. Valdavalt kasutati võrdlevat meetodit. Selgitamaks SDV samme suhete sisseseadmisel Ugandaga tuli kasuks võrdlemine Tšehhoslovakkia osalusega. Uganda-Tansaania võidurelvastumise käigus võrreldakse kahe riigi militaarjõudude kasvu. Kuna töös kasutatakse külma sõja ajal ning selle vaimus ideoloogiliselt kallutatud uurimusi, siis rakendati allikakriitilist meetodit. Selgitamaks kirjandusteoste usaldusväärsust, võrreldi raamatuis kireldatavaid ajaloolisi sündmusi arhiivimaterjaliga. Ugandat juhtis 1970. aastatel Idi Amin Dada, kellele on omistatud kõlavaid tiitleid nagu „Aafrika Hitler“ ja väljendeid nagu „Uganda lihunik“ jt, siis ei saa kõrvale jätta ka imagoloogiat. Analüüsitakse Amini olemust Uganda rahva esindajana ja tema imago kujundamist välispoliitilises plaanis. Töös ei keskenduta Amini toime pandud genotsiidile oma rahva vastu ja ei süübita inimsusvastaste kuritegude toimepanemiste üksikasjadesse.

Käesolev uurimus on jagatud neljaks peatükiks. Esimeses peatükis antakse Uganda poliitilise võimu ajalooline ülevaade. Teises peatükis käsitletakse NSVL-i ja Uganda suhteid ning antakse hinnang sidemete olulisusele. Kolmandas peatükis uuritakse, miks Uganda kuulus SDV huviorbiiti. Suuremat tähelepanu pööratakse SDV ja Uganda suhetele ja abiprogrammidele. Neljandas peatükis analüüsitakse Uganda ja Tansaania vahelist võidurelvastumist ja Uganda-Tansaania sõja põhjusi. Arutletakse idabloki riikide taandumist Ugandast.

Historiograafia

Antud uurimisteamaga on põhjalikumalt tegeletud alles viimasel ajal. Värskeid käsitlusi on veel vähe ilmunud, seetõttu pärineb valdav enamus kirjandusest külma sõja perioodilt. Töö alguses antakse ülevaade riigi poliitilisest ajaloost. Uganda poliitilise võimu struktuuri kirjeldus pärineb peamiselt Karugire⁶, Khadiagala⁷ ja Mujaju⁸ käsitlustest. Raamatus *Politics*

⁶ Karugire, Samwiri R. *A political history of Uganda*. Nairobi ; London : Heinemann Educational Books, 1980.

⁷ Khadiagala, Gilbert M. *Uganda's Domestic and Regional Security since the 1970s*. Cambridge University Press. The Journal of Modern African Studies, Vol. 31, No. 2 (Jun., 1993), lk 231-255.

*and society in contemporary Africa*⁹ analüüsitakse Aafrika riigipeade tegutsemisviise riikide ülesehitamisel. Kuna raamatu autorid kirjeldavad korraga mitut Aafrika riiki, siis kantakse Uganda riigijuhtidele üle teatavaid autokraatlike liidrite üldistavaid omadusi (võib tekkida väärarusaamu). Samas hindab kirjutaja kõrgelt ülevaadet Obote peaministri-perioodi rahvusliku sidususe poliitikast, Buganda integreerimist keskvõimu alla. See oli osa eeltööst 1967. aasta konstitutsiooni väljatöötamisel, mis seadustas ülemineku unitaarriigile. Obote poliitilist süsteemi juba presidendina aitab paremini lahti seletada Gershenberg¹⁰, kes lahkas *Common Man's Charter*¹¹ (lihtinimese harta) põhimõtteid ning Aafrika sotsialismi suundasid Obote programmide kontekstis.

Amini valitsemisaja kohta on märksa mitmekesisemat materjali, millest võib välja lugeda kardinaalselt erinevaid vaateid ja arusaamu. Keenia päritolu rahvusvaheliste suhete professor Gilbert M. Khadiagala nägi vaatamata negatiivsele suhtumisele Amini diktatuuri tema ametiajas ülistamist väärivat ja ekstsentrilises käitumises post-koloniaalse Aafrika „äratamist unest“, progressiivset suhtumist Aafrika küsimustesse Aafrika riigipea seisukohalt. Noorema põlve kirjamehest David J. Francis'ist jääb raamatus *Uniting Africa : building regional peace and security systems*¹² mulje, et ta peab võrreldes nõrga Obotega Amini suurmeheks. Ta leiab, et eurooplaste koloniaalpoliitika järgse olukorra tõttu on Aafrikal vaja tugevaid juhte. Sellist mõtteviisi jagas ka rahvusvaheliste suhete ekspert Samuel P. Huntington oma esmalt 1968. aastal ilmunud raamatus *Political Order in Changing Societies*. Ta leiab, et sõjavägi on lahendus moderniseerumisprotsessi umbseisule ning ainukene modernne üksus pre-modernses ühiskonnas, kus on säilinud tugev kord ning mis baseerub hierarhial, käsuahtel ja väljaõppel. Tähtis on ka tugeva liidri isiksus, kes toetub ustavale sõjaväele – see kõik pakub stabiilsust.¹³

Modernse Aafrika antropoloogia isaks peetava Aidan Southall'i käsitlustest kasutan artiklit *Social Disorganisation in Uganda : Before, during, and after Amin*¹⁴. Southall kõnetab eelkõige Amini-aegses ühiskonnas toimunud muutusi. Ta kirjeldab ka erinevaid seiku Amini

⁸ Mujaju, Akiiki B. *The Role of the UPC as a Party of Government in Uganda*. Taylor & Francis, Ltd. Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne des Études Africaines, Vol.10, No. 3 (1976), lk 443-467.

⁹ Chazan, Naomi; Mortimer, Robert; Ravenhill, John; Rothchild, Donald. *Politics and society in contemporary Africa*. Boulder (Colo.) : Rienner, 1988.

¹⁰ Gershenberg, Irving. *Slouching towards Socialism: Obote's Uganda*. African Studies Association. African Studies Review, Vol. 15, No. 1 (Apr., 1972).

¹¹ Loetav kogumikust – Mutiso, Gideon-Cyrus M.; Rohio, S.W. (toim.). *Readings in African political thought*. London [etc.] : Heinemann, 1975. Lk 550-578.

¹² Francis, David J. *Uniting Africa : building regional peace and security systems*. Aldershot : Ashgate, c2006.

¹³ Huntington, Samuel P. *Political Order in Changing Societies*. New Haven ; London : Yale University Press, c1996. Lk 262.

¹⁴ Southall, Aidan. *Social Disorganisation in Uganda : Before, during, and after Amin*. Cambridge University Press. The Journal of Modern African Studies, Vol. 18, No. 4 (Dec., 1980), lk 627-656.

tegemistes, seisukohtade võtmisi ning riigipea raadiopöördumiste sisu. Southall vastandub rangelt arusaamale, et Aafrika riikides peaks kehtima autoritaarsete presidentide režiimid. Sarnaselt Southall'ile on tugev Amini kriitik ka Samuel Decalo, kes artiklis *African Personal Dictatorships*¹⁵ võrdleb Kesk-Aafrika Vabariigi, Ekvatoriaal-Guinea ja Uganda diktaatoreid ning naeruvääristab konkreetselt Amini. Vastanduvat Southall'ile ei jää aga Decalo'st nõ poliitkorrektne muljet – teksti peamõte on: „rahvas väaris oma liidreid“. Decalo kirjeldused loovad absurdse-groteskse läbilõike Amini-aegse Uganda ühiskonnast: kool õpetab rumalusi¹⁶, haiged¹⁷ ravivad haigeid, rohke alkoholitarbimine on poliitilise ja sõjaväelise kultuuri lahutamatu osa, mis lihtrahvani jõudes võtab epideemia mõõtmed¹⁸ jne.

NSVL-i poolseid sidemeid kajastav materjal ja statistika on suuresti kokku pandud Luure Keskagentuuri (ingl. k. *Central Intelligence Agency* CIA) koostatud aastaraamatute põhjal ning on vahetutel arvamuspublikatsioonidel põhinev. Kuna uurimisperioodi käigus ei olnud ligipääsu nii vanadele CIA aastaraamatutele, siis antud töös on kasutatud olude sunnil kaudset viitamist Photius.com'i¹⁹ ja Mongabay.com'i²⁰ veebilehtedelt. Põhjalikumalt on NSVL-i osalusprogrammide kohta andnud oma hinnangu Dale C. Tatum²¹, kes juhib tähelepanu Amini „oskustele“, kuidas NSVL-iga ümber käia.

Moskva pool otsiski selliseid omamoodi kapriisseid diplomaatilisi suhteid. Nii Edwin Bacon ja Mark Sandle raamatus *Brezhnev reconsidered*²² kui ka Susan A. Gitelson artiklis *Major Shifts in Recent Ugandan Foreign Policy*²³ täheldasid, et NSVL hindas selliseid partnerlussuhteid välispoliitiliselt kõrgelt. Nende kirjutistest jääb kahjuks arusaamatuks, mille põhjal nad sellise seisukoha võtsid; kontekstist lähtuvalt tundub mulle, et riigimeestele

¹⁵ Decalo, Samuel. *African Personal Dictatorships*. The Journal of Modern African Studies, Vol. 23, No. 2 (Jun., 1985), lk 209-237.

¹⁶ Tööd jätkas küll kõrgharidust pakkuv Makerere Ülikool, mida ei pandud ka opositsioonihäälse mahasurumisel kinni, kuid enamus lapsi ei jõudnud Amini soovitusel (kes ise kooliharidust kõrgelt ei hinnanud) põhikoolinigi. Amini „käsul“ (või oli tegemist sotsiaalmajanduslikust olukorrast tuleneva ühiskonnamalliga) keelati lastel õppimine ning saadeti isadele appi põllutöödele.

¹⁷ Need „haiged“ on ületöötanud arstid, kelle ametit võis pidada Amini repressioonide käigus kõige stressirohkemaks: personali puudus, lõputult juhtumeid, meditsiiniliste vahendite nappus, hüsteerilised kättetaksumulised omaksed jne.

¹⁸ Amini ajastu pärandist räägib VICE'i reportaaž Uganda puskariepideemiast – VICE, *Uganda's Moonshine Epidemic*, 9. nov 2012. <https://www.youtube.com/watch?v=zL3UHF5SIEU> (05.03.2015).

¹⁹ Photius.com. *Uganda foreign military assistance*.

http://www.photius.com/countries/uganda/national_security/uganda_national_security_foreign_military_ass~2514.html (29.11.2013)

²⁰ Mongabay.com. *Uganda – The Soviet Union*.

<http://www.mongabay.com/history/uganda/uganda-the-soviet-union.html> (29.11.2013)

²¹ Tatum, Dale C. *Who Influenced Whom?: Lessons from the Cold War*. Lanham, MD : University Press of America, 2002.

²² Bacon, Edwin; Sandle, Mark. *Brezhnev reconsidered*. Houndmills [etc.] : Palgrave, 2002.

²³ Gitelson, Susan A. *Major Shifts in Recent Ugandan Foreign Policy*. Oxford University Press. African Affairs, Vol. 76, No. 304 (Jul., 1977), lk 359-380.

Moskvas oli see isiklikul tasandil ideoloogilisel alusel Washingtoni nõokimine, stiilis „kommunistid ei pirtsuta“.

Kuna Aafrika autokraatseid liidreid on nimetatud teinekord ka „monarhideks“²⁴, eeskujuks Louis XIV-le omistatav printsiip „riik – see olen mina“, tuleb SDV kontekstis suhete sõlmimisel ja hoidmisel arvestada ka, millist rolli mängisid riigimeeste varasemad kogemused Obotega.

1994. aastal välja antud Kenneth Ingham'i Obote poliitilises biograafias räägitakse Uganda riigimehe varasemast poliitikukarjäärist ning sellest, kuidas Obote jõudis esmakontaktini SDV esindajatega Ida-Berliinis. Ingham kirjutab oma raamatu eessõnas, et ta kohtas Obotet esmakordselt 1958, kui ta nimetati (mitteametlikult) Briti impeeriumi Uganda Seadusliku Nõukogu liikmeks ning lahkus Ugandast vahetult enne Uganda iseseisvumist 9. oktoobril 1962.²⁵ Antud töös on kasutatud just tollest perioodist pärit kirjeldust Obote ringreisist Euroopas ja Aasias. Hilisemad kirjeldused, eriti Obote teisest võimuperioodist 1980-1985, mida selles töös ei käsitleta, on kriitikud Michael Twaddle²⁶ ja Grace Carswell²⁷ hinnanud pigem kallutatud maailmavaatega fiktsiooniks kui tasakaalustatud uurimuseks²⁸.

William Glenn Gray *Germany's Cold War: The Global Campaign to Isolate East Germany, 1949-1969*²⁹, räägib SLV-poolsest Hallsteini doktriini rakendamisest. Töö seisukohalt on aga oluline, et Gray puudutab ka 1960. alguse SDV legitiimsusküsimust ja suhete sõlmimise aluseid kolmanda maailma riikidega. Tema käsitus seob kõige paremini Uganda-SDV suhted Euroopa ajaloo ja külma sõja konteksti. Tänu Gray raamatule on võimalik mõista SDV propaganda mõju Aafrika riikidele ja eelkõige Nkrumah'le³⁰, kes oli vahemees Uganda ja SDV missioonijuhtidega kohtumistel. Gray analüüs annab ka vastuse, miks sattus Uganda SDV huviorbiiti. Võrdlusmomendina SDV suhete loomisele kaasatakse töösse ka Tšehhi

²⁴ Senghori esitatud põhimõtte kohaselt näevad aafriklased oma presidente eurooplaste mõistes absolutismi viljelevate kuningatena.

²⁵ Ingham, Kenneth. *Obote: A Political Biography*. London ; New York : Routledge, 1994. Lk VII.

²⁶ Twaddle, Michael. (Review) *Obote: a Political Biography by Kenneth Ingham*. Oxford University Press. African Affairs Vol. 96, No. 383 (Apr., 1997). Lk 281-282.

²⁷ Carswell, Grace. (Review) *Obote: a Political Biography by Kenneth Ingham*. Cambridge University Press. Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Vol. 58, No. 2 (1995). Lk 428.

²⁸ Sarnasel põhjusel on välja jäetud uurimustööst 1980ndatel levinud Makerere Ülikooli professori Mahmood Mamdani Amini-teemalised artiklid ja raamatud.

²⁹ Gray, William Glenn. *Germany's Cold War: The Global Campaign to Isolate East Germany, 1949-1969*. Chapel Hill ; London : The University of North Carolina Press, 2003.

³⁰ Kwame Nkrumah (21. sept 1909 – 27. apr 1972) – Ghana esimene peaminister 6. märts 1957 – 1. juuli 1960 ja president 1. juuli 1960 – 24. veeb 1966. Nägi end „Aafrika Leninina“, eesmärgiga ühendada kontinent pan-aafrika liikumise alla ja kiirendada sotsialistliku rõõmusõnumi levikut.

Välisministeeriumi (MZV) poolt tellitud analüüs „Tšehhoslovakkia Sahara-taguses Aafrikas 1948-1989“³¹.

Nkrumah ja Obote läbikäimisest ja Ghana liidri mõjust Uganda poliitikale on kirjutanud artiklis *Kwame Nkrumah's Presence in A.M. Obote's Uganda*³² Opoku Agyemang. Tema arvamus on, et Nkrumah juhatas 1960. aastate alguses seni konservatiivse poliitiku Aafrika sotsialismi suunas ja sealt edasi läbirääkimisteni idabloki riikidega. 1960ndate lõpus kahtlustasid mitmed lääne väljaanded (Agyemang toob näiteks ühe *The Guardian* artikli), et Obote tegutsemine Ugandas oli Nkrumah-stiilis. Opoku Agyemang-i käsitluses ei olnud tegemist mitte üksnes paralleelkonstruktsiooniga, vaid konkreetselt õpetaja-õpilase „läbikäimisega“. Nkrumah vastandus pan-aafrika ideedes Nyererele ning talle ei meeldinud mõte Obote läbikäimisest Tansaania liidriga. Obote kinnitas korduvalt, et „Nkrumah’ga liigume me edasi“.³³ Ghana vahendusel jõudsid idabloki abiprogrammid Ugandasse.

Üheks SDV Aafrika poliitika teemal oluliseks materjaliks pean Gareth Winrow 2009. aastal ilmunud uurimust *The foreign policy of the GDR in Africa*³⁴. Uurimus püüab süvitsi seletada SDV abiprogrammide statistikat. Winrow leiab, et SDV abiprogrammide teema on tänaseks kaotanud aktuaalsuse, kuid on huvitav materjal tuleviku uurijate jaoks, sest kätkeb endas tahke, mis on alles ajalooks muutumas. Tema arvates oli SDV-l Aafrikas palju suurem roll kui seni arvatud ja riik ei mänginud üksnes NSVLi „väikest venda“, vaid püüdis ka leida mõjuvõimu ja tunnustust riikides, kus ei omatud läänemaailmaga ega NSVL-ga väga häid suhteid.

Teiseks oluliseks käsitluseks antud teema kontekstis on faktoloogia ja statistilise analüüsi poolest rikas Ulrich van der Heyden’i uurimus *GDR Development Policy in Africa : Doctrine and Strategies between Illusions and Reality 1960-1990*³⁵. Raamat on välja antud 2013. aastal ning on seeläbi üks värskemaid materjale uurimistöös. Tegemist on väga põhjaliku uurimusega, kuid materjalile lisab intriigi asjaolu, et Van der Heyden on minu hinnangul selgelt poliitiliselt meelestatud. Sellele vihjab muuhulgas asjaolu, et raamatu trükkimist on toetanud *Rosa Luxemburg Foundation*, mis on vasakäärmusliku sisuga raamatute

³¹ MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. Shrnutí výsledků vědeckého projektu MZV RM 03/28/04 *Československo a subsaharská Afrika v letech 1948–1989*. Praha : Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2004. [online] (http://www.mzv.cz/file/16676/RM_03_28_04.pdf) (21.02.2015)

³² Agyeman, Opoku. *Kwame Nkrumah's Presence in A.M. Obote's Uganda: A Study in the Convergence of International and Comparative Politics*. Indiana University Press. Transition, No. 48 (1975).

³³ *Ibid.*, lk 23.

³⁴ Winrow, Gareth M. *The foreign policy of the GDR in Africa*. Cambridge University Press, 2009.

³⁵ Heyden, Ulrich van der. *GDR Development Policy in Africa : Doctrine and Strategies between Illusions and Reality 1960-1990. The example (South) Africa*. Spektrum. Berliner Reihe zu Gesellschaft, Wirtschaft und Politik in Entwicklungslandern (Book 109). LIT Verlag, 2013.

väljaandmise tõttu Saksamaal skandaalidesse sattunud. Ühing on omakorda toetatud Saksa Vasakpartei poolt, mis on SDV SED-i järglane. Autor leiab, et SDV Aafrika poliitika on lääneriikides ideoloogilistel põhjustel hambus ning kaitseb poliitikat, millel olid „üllad eesmärgid“. Samas asub ta ise sageli oma vaadetele vastuolulistel seisukohtadel nii militaarküsimustes kui ka abiprogrammide sisus. Van der Heyden jagab raamatu sissejuhatavas peatükis vaadet, et endise SDV ajaloolased on tänapäeva Saksamaal põlu all ning lasevad endid ning SDV pärandit teemadel, mis puudutavad külma sõja perioodi, asjatundmatutel lääne autoritel hukka mõista. Van der Heyden leiab, et „tänapäeva ajaloouurimus ei ole tihti teaduslik, /.../ vaid on ideoloogiline jätk külmale sõjale“.³⁶

Töö viimases osas tuleb Uganda-Tansaania sõja tõttu juttu ka lääneliitlastest; lääne mõjust Ugandale ja regioonile üldisemalt. Suurbritannia ja Ameerika ajalookäsitluse järgi olid teadupärast Amini režiimi hukatuseks nendepoolsed sanktsioonid. Tausta avavad mitmed autorid, kelle hulgast tõstaks esile Ralph D. Nurnbergeri artikli *The United States and Idi Amin : Congress to the Rescue*³⁷, mis toob välja Ameerika poolse Amini survestamise taktika ning USA kongressis toimunud ülekuulamised. Tema artiklist kajastub ka raportite sisu, mille alusel tegutsesid mitmed USA relvatöösturid Amini režiimi ajal Ugandas sõjaväelaste väljaõppe ja tehnilise instruktaaziga.

³⁶ *Ibid.* Üldistus lk 22-35 põhjal, tsitaat lk 31.

³⁷ Nurnberger, Ralph D. *The United States and Idi Amin : Congress to the Rescue*. African Studies Association. African Studies Review, Vol. 25, No. 1 (Mar., 1982), lk 49-65.

1. POLIITILINE VÕIM UGANDAS

1.1 Riigi moodustamine

Uganda asub Ida-Aafrika platool. See on metsa- ja maavarade poolest rikas riik, kus on ka suured mageveevarud ja palju kõrgeid mäetippe. Tähtsaim kultuur on kohvipuu. Tegemist on Aafrika kohta äärmiselt etniliselt ja kultuuriliselt heterogeense riigiga. 1959. aasta rahvaloenduse kohaselt moodustasid umbes 2/3 elanikkonnast bantu keelterühma (lõuna- ja lääneosas), niloodid (põhjas) 14%, niiluse-sahara keelerühma 13%. Hilisemate arvamuste kohaselt on aga 80% nigeri-kongo keeli kõnelevaid bantu ja 20% buganda rahvaid.³⁸

Uganda Vabariik on oma nime saanud suahiilikeelsest nimetusest Bugandale, mille Briti võimud andsid 1894. aastal kogu Uganda protektoraadile. Koloniaalvalitsejad uskusid, et neil on vajalik murda seniste võimukandjate hegemoonia. Bugandat juhtisid tugevad baganda *kabakad* (kuningad). Nende mõjuvõim takistas brittide kavatsusi ning nad olid võõrvõimule kõige tugevamad vastuastujad kogu regioonis. Domineeriva etnosena suutis baganda enda võimu alla koondada ka teised piirkonna hõimud. Brittidel ei õnnestunud selle tulemusena Bugandat vallutada. Neil õnnestus peale suruda oma lepped ning ajaloonägemus – koloonia kehtestamiseks piisas üksnes teiste koloniaalvõimude nõusolekust.³⁹

1894. aasta läbirääkimised *kabaka* Mutesa I-ga võimaldasid brittidel liita Buganda Briti Protektoraadiga. Aasta hiljem liideti Uganda Ida-Aafrika Protektoraadi administratsiooni alla, kus oli juba Keenia. *Kabaka* säilitas oma mõjuvõimu kaudsete võimustusüsteemidega, mis võimaldasid bagandalastel saada riigiteenistujateks kogu Uganda territooriumil. Kui põhjast pärit inimrühmad, atšolid ja langod, said teenida üksnes Briti Aafrika vägede koosseisus, siis bagandalased said samal ajal olla sekretärid, bürokraadid ning administraatorid, kes esindasid kohapeal Briti Impeeriumi huve. Selline süsteem viis edaspidi sisekonfliktideni. Kõigele lisaks töid britid endaga kaasa indialased, kes algselt moodustasid teenindajaklassi ning osalesid Keenia-Uganda raudteeühenduste ehitusel. Ajapikku said neist võimukad kaupmehed,

³⁸ Hofmeier, Rolf; Matthies, Volker. *Vergessene Kriege in Afrika : in Zusammenarbeit mit dem Institut für Afrika-Kunde (Hamburg)*. Göttingen : Lamuv, 1992. Lk 137-138.

³⁹ Asante, Molefi K. *The History of Africa : The quest for eternal harmony*. New York ; London : Routledge, 2008. Lk 204-205.

sest aafriklased keeldusid olemast Suurbritannia alamad nende omal territooriumil. Neid karistati, eelisõigused poodide avamisel anti indialastele, kes omakorda keeldusid aafriklastega kaubatehingutest. Sellise olukorra tulemusena toimusid Uganda ühiskonnas mitmed ülestõusud.⁴⁰

50 aastat hiljem, II maailmasõja järgselt, hakkas senine koloniaalsüsteem murenema. Britid said aru, et kui nad ei hakka oma kolooniaid kiiremini arendama, siis probleemid kasvavad. Esimene suur samm olukorra muutmiseks oli kohalike võimuorganite demokratiseerimine ning aafriklastele suuremate õiguste ja vabaduste andmine.⁴¹ Suur muutus toimus uue protektoraadi kuberner Sir Andrew Cohen'i saabumisega 1952. aasta jaanuaris. Ta oli arukas ning innukas poliitik, mis oli kuberneride seas haruldane. Ta muutis kardinaalselt senist kohapealset poliitikat; andis lubaduse, et toimuvad demokraatlikud valimised ja aafriklased saavad osaleda igal tasandil kõikides kohaliku võimu organites.⁴²

Algselt olid *kabaka* Mutesa II⁴³ ja Cohen'i suhted head, koguni „harmoonilised“. *Kabaka* nõustus *lukiko* (Uganda parlament) valimiste avamisega kõikidele kandidaatidele. Cohen soovis aga seejärel unitaariigi loomist, ja see muutis kardinaalselt vastastikuseid suhteid. Selline teguviis oleks ära kaotanud senise bagandalaste eeliseisuse aafriklaste seas ning vähendanud *kabaka* mõju teistele hõimudele. Konflikti suurenemise vältimiseks andis Cohen 1953. aasta novembris käsu Mutesa II maalt välja saata ning Londonis koduaresti panna. Vastukaja oli aga kubernerile ootamatu – *kabaka* saavutas enneolematu populaarsuse ning Cohen oli sunnitud 1955. aastal „kuninga rahvale tagastama“. Sündmustest johtuvalt loodi Ugandas toetusgrupp/partei *Kabaka Yekka* (nn traditsiooniline partei, otsetõlkes ganda keelest „ainult kuningas“); vastandujad Uganda Demokraatliku Partei⁴⁴.⁴⁵

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ Karugire, Samwiri R. (1980). Lk 127.

⁴² *Ibid.*, lk 151.

⁴³ Buganda kuningas Mutesa II (19. nov 1924 – 21. nov 1969) – valitses 1939. aastast surmani, Uganda Vabariigi president 9. okt 1963 – 2. märts 1966. Laiemale üldsusele tuntud ka kui Kuningas Freddie. Suri eksiilis Londondis alkoholimürgitusse, mille tekitamises kahtlustati Obote agente.

⁴⁴ Demokraatlik Partei, mille liidriks sai Benedicto Kiwakuwa (08. mai 1922 – 22. sept 1972), oli oluline opositsioonipartei koloniaalperioodi lõpus. 1962. aasta märtsis toimunud LEGCO valimiste tulemusel sai Kiwakuwast Uganda esimene peaminister. Vastasparteide sobinguga kõrvaldati ta 30. aprillil võimult ning uueks peaministriks sai Milton Obote, demokraadid sattusid põlu alla. Obote vangistas Kiwakuwa 1966. aastal ning ta hukati kümnend hiljem Amini repressioonide käigus. Partei taasmoodustus 1980. aasta valimisteks.

⁴⁵ Rothermund, Dietmar. *The Routledge companion to decolonization*. London ; New York : Routledge, 2006. Lk 163-164.

Suurbritannias 1957. aasta alguses ametisse astunud Harold Macmillani⁴⁶ valitsusel oli selge arusaamine, et koloniaalvaldustes hakatakse peagi iseseisvumist nõudma ning tuleb alustada pehme dekoloniseerimisega. Ei tulnud kaua oodata, esimesena vabanes asumaadest märtsis Kwame Nkrumah juhtimise alla koondunud Ghana. Macmillani leidis, et brittidel pole mõistlik hakata pidurdama Aafrika riikide iseseisvumist – see oleks tulevikule mõeldes kahjulik⁴⁷. Macmillan prognoosis 1959. aastal, et kohalikele võimuorganitele antava juhtimise korral, briti ametnike suunamisel, iseseisvuks Tanganyika 1970. aastal, seejärel Uganda; Keenia mitte varem kui 1975. aastal.⁴⁸ Progress oli tunduvalt kiirem ning kaootilisem.

Ugandas said ametist lahkuva kuberner Cohen'i ideed (mis olid 1950ndate lõpuks Briti ametliku dekolonisatsiooni strateegia osaks) teoks 1958. aastal, kui toimusid Uganda Seadusandliku Nõukogu (LEGCO) valimised, mis avasid uue ajastu Uganda poliitikas. Kuigi riigi iseseisvumisprotsess algas juba 1950ndate alguses, siis alles nüüd moodustusid mitmed uued parteid ning rahvas hakkas unistama oma riigist. Rahvarinnet aga ei tekkinud, sest parteide ja vaadete killustatus ning ühise platvormi puudumine seda ei võimaldanud.

Sellest tulenevalt olid Uganda Rahvuskongressi (UNC) ja Uganda Rahvauniooni (UPU) liidrid raske valiku ees. Kas parlamendi moodustavad parteid või nimetab valitseja ametisse oma nõukogu? Otsustati ühineda ning seda tehti 9. märtsil 1960.⁴⁹

UNC oli parteidest vanim ning kõige militaarsema taustaga, omades seetõttu ka kõrgemat staatust ja andes Rahvuskongressi liikmetele suurema eelise. Valijad jagunesid teiste parteidega võrreldes ühtlasemalt. Oli teada, et tegemist on koloniaalvõimu vastu võitlejatega, mis muidugi põhjustas ka mõnes mõttes probleeme legitiimsusega.⁵⁰

UPU oli märksa hiljem loodud ning valijaskond oli välja kujunenud teatud kindlates regioonides. Paljud partei liidrid olid olnud oma piirkonna esindajad koloniaalaegses LEGCO-s. Neil puudus seetõttu laiem toetajaskond, sest teati, et riigiasjades saavad määravaks väikeste kogukondade huvid.⁵¹

⁴⁶ Harold Macmillan (10. veeb 1894 – 29. dets 1986) – Suurbritannia riigitegelane. Oli 1924–29 ja 1931–1964 Konservatiivse Partei saadikuna Alamkoja liige ning konservatiivide võimuloleku ajal a-st 1951 mitmel ametikohal ning lõpuks 1957–1963 peaminister. 1964. a. loobus poliitilisest tegevusest ja asus juhtima kirjastusfirmat.

⁴⁷ Brittide eesmärk oli vältida prantslaste vigu Alžeerias. – Duara, Prasenjit. *Decolonization: Perspectives from Now and Then (Rewriting Histories)*. New York ; London : Routledge, 2003. Lk 159.

⁴⁸ Dunbabin, J. P. D. *International Relations Since 1945: A History in Two Volumes. Vol. 2, The Post-Imperial Age: The Great Powers and the Wider World*. London ; New York : Longman, c1994. Lk 58-59.

⁴⁹ Mujaju, Akiiki B. *The Role of the UPC as a Party of Government in Uganda*. Taylor & Francis, Ltd. Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne des Études Africaines, Vol.10, No. 3 (1976). Lk 446.

⁵⁰ *Ibid.*, lk 447.

⁵¹ *Ibid.*, lk 448.

Kahest erakonnast moodustunud Uganda Rahvakongress (UPC) oli nüüd teoorias kõiki valijagruppe meelitav komplektne partei. Oli olemas militaarne ning laiahaardeline tunded, kuid olid ka kõnemeestest poliitikud, kes oskasid parlamenti juhtida. Partei oli Bugandale ning *Kabaka Yekka*'le vastanduv, mis võimaldas vajadusel mobiliseerida relvajõud haaramaks võimu kogu riigis. Tulenevalt vajadusest kehtestada rahumeelne kontroll kogu riigi üle, otsustati poliitilisel tasandil Buganda parteile koht kätte näidata.⁵²

Iseseisvuskõneluste käigus sõlmis *Kabaka Yekka* koostöölepingu UPC-ga. Tegemist oli koalitsioonilise valitsusega, kus grupp indiviide tuli kokku, et saada võimust osa, puudusid ühtsed poliitilised vaated ja sõnum. Nad ei teadnud, mida võimuga peale hakata; nad üksnes tahtsid seda omada.⁵³

9. oktoobril 1962 sai Uganda iseseisvaks ning 1963. aastal kuulutati vabariigiks. Erinevalt naaberriigist Keeniast, ei olnud Ugandas suurt probleemi valgete asunikega, mille üle iseseisvusperioodi algusaastatel lahendust oleks pidanud otsima. Peamiseks murekohaks kujunes Buganda sidumine postkoloniaalse Ugandaga ning separatismi vältimine. Uganda poliitikat Obote peaministriks olemise ajal iseloomustas poliitilise eliidi võimuvõitlus. Fraksioonid ilmestasid Uganda poliitikamaastikku, jagasid selle nelja kuningriigi – Buganda, Bunyaro, Toro ja Ankole vahel. Esmalt pidi Obote võimu pärast jagelema *kabaka* Mutesa II-ga, kes vabariigi väljakuulutamisel Buganda monarhi koha kõrval Uganda presidendiks sai.⁵⁴

Peaministrina oli Obote ees raske ülesanne, sest eliit oli harjunud Briti valitsuse kaudu oma poliitilist tahtmist saama, vastuvaidlemine polnud võimalik. Kui Obote valitsus haaras võimu, olid vähesed ministrid suutelised oma ülesannetega toime tulema. Prominentsed riigimehed olid küll olnud osavad lobitööle protektoraadi seadusandlikes kogudes, kuid ei võtnud kanda vastutust ise valitsedes ning ei osanud oma alamatega hakkama saada. Puudus autoriteetne suhtumine juhtidesse.

Nagu ka mitmed teiste Aafrika riikide valitsejad, pidi Obote alustama koloniaalvalitsuse jätkuvalitsusena. Keskvõim oli nõrk. Kohalike institutsioonide juhid omasid suurt mõju ning mitmed neist nõudsid valitsuse umbusaldamist.⁵⁵

Süsteemaatilisem ja laiahaardelisem viis etniliste gruppide kontrollimiseks võeti Aafrika riikidest esimesena kasutusele Ugandas, kus Obote valitsus koostas kahesuunalise riigi ja

⁵² *Ibid.*, lk 449-450.

⁵³ Karugire, Samwiri R. (1980). Lk 188.

⁵⁴ Thomson, Alex. *An introduction to African politics*. London ; New York : Routledge, 2000. Lk 142-147.

⁵⁵ Karugire, Samwiri R. (1980). Lk 189.

„etnoregiooni“⁵⁶ vahelise ühiskondliku sidususe programmi. Obote väitis, et „sellised kahepoolsed lepingud, kus osapoolteks on riigi eliit ja etnoregiooni haldavad mässulised liidrid, on kehtetud“. Sellele vaatamata aktsepteeris ta nende lepingute tegelikku vajadust ning tegutses selle nimel, et separatistid oleksid proportsionaalselt kaasatud riigiparaadi koosseisu, et tagada raha laekumine eelarvesse, pädeva personali komplekteerimine ja koalitsioonide moodustamine partei ja valitsuse ladvikus.⁵⁷

1965. aastaks oli selgunud, et poliitikud enam võimu eest ei võitle ning ainus jõud, mis võis kurssi muuta, oli armee. 1964. ja 1966. aastal toimusid ülestõusud. Obote surus armee mässu maha välisjõudude abiga, sealhulgas suuresti endiste koloniaalvõimude toetusel. AÜO suutmatuse lahendada lokaalseid konflikte tekitas meelehärmi ning seesugused julgeolekuprobleemid kahandasid ka pan-aafrikalikkude ühtsustunnet.⁵⁸

Murekohaks oli ka kristlaste ja islamiusuliste vastandamine (tänapäeva Aafrikas hea näide Kesk-Aafrika Vabariigist), mis omas suurt rolli varases riigis mõttekaaslaste leidmisel. Kristluse ja islami õpetlaste vahel käis äge võimuvõitlus, mis lõhestas riiki. See tõusis esile seda enam, et poliitiliste maailmavaadete juurutamist alustati juba üldhariduskoolides.⁵⁹

1.2 Milton Obote (1966 – 1971)

1966. aasta märtsis teostas Obote riigipöörde, mille käigus toimus UPC ja *Kabaka Yekka* parteide lahknemine. Obote kuulutas end Mutesa II asemel presidendiks ning surus opositsiooni hääle maha. Kui võim kindlustatud, asus ta sihikindlalt lõhkuma konstitutsioonilisi piiranguid. Üks viis opositsiooni ohjeldamiseks oli vähendada riiklikele institutsioonidele antud konstitutsioonilisi õigusi ja koondada võim keskvalitsuse kätte. Obote tühistas regionaalsed võimustruktuurid, tuues aluseks, et need mitte üksnes ei pidurdanud rahvusliku ühtsuse teket, vaid selliste ametikohtade olemasolu ei ole enam postkoloniaalses riigis vajalik. Senisest neljast föderatsioonist moodustati unitaarriik. Teisitimõtlejaid asuti taga kiusama. Juriidilised kaitsemeetmed, mis pidid kaitsma riiki tugeva keskvalitsuse kontrolli eest, kuulutati vastuvõetamatuteks. Rahva usalduse võitmiseks tuli ümber kirjutada varasem

⁵⁶ Rahvusa autonoomiaga hõimuvalitsuse territoorium (lähim ingl k. üldkasutatav mõiste – *chiefdom* e hõimuriik).

⁵⁷ Chazan, Naomi; Mortimer, Robert jt. (1988). Lk 109.

⁵⁸ Francis, David J. (2006). Lk 24.

⁵⁹ Karugire, Samwiri R. (1980). Lk 190.

konstitutsioon, mis uute seaduste kohaselt põhjendaks vajadust muuta varasemat poliitilist suunda ning teeseldes oma valikute õigsust, suurendada isikuvõimu.⁶⁰

Institutsiooniliste ümberkorralduste tarvis oli vaja suurendada riigiparaadi isikukoosseisu, sest mida rohkem ebakompetentseid riigimehi valitsejat ümbritseb, seda väiksem tõenäosus on teisitimõtlejate tekkeks (võimult kukutamiseks). Administreerivate institutsioonide etteotsa seati vähe kvalifitseeritud ametnikke, kes olid võimule lojaalsed. Selline plaanikohane korruptsioon sisse seadmine aitas jõustada majanduspoliitilisi otsuseid ja tagada korra. Obote ei häditanud koloniaalpärandina saadud administratiivset süsteemi, vaid asus seda endale sobilikult ümber kujundama.

Iseseisvumisega pidi kaasnema sotsialistliku võrdsuse saabumine ning seni vähestele antud õigused kuuluma rahvale. Obote andis loa suurendada riigiametites isikukoosseise. Noored, kes olid värskelt lõpetanud oma õpingud, kaasati koheselt avalikku teenistusse ja neile anti laialdased vastutusalad ning võrdsuse tagamiseks koloniaalvallutajatega, anti igale ametnikule kergekäeliselt uhkeid aunimetusi nagu peasekretär, komisjoni esimees jne.⁶¹

Sellised protsessid jõudsid loomulikult ka sõjaväkke ja politseisse. Nii Obote kui ka Amin olid vägagi teadlikud, et paljud etnoregionaalsed üksused ei tunnustanud nende legitiimsust võimule. Nende vastased olid samuti tugevalt kaitstud suurte armeede ja julgestusvägede poolt, millede ülesehitus oli alguse saanud juba koloniaalajastu lõpust. Sellise ohu pideva olemasolu tõttu oli riigipeadel vaja suurendada ja moderniseerida oma väeüksusi.⁶²

Alates 1969. aasta oktoobrist, algatas Obote juhitud valitsus deklaratsioone ja jõustas seadusi, mis suunasid Uganda sotsialistlikule teele sotsiaalsfääris, poliitikas ja majandusarengus. Nurgakiviks sai niinimetatud *Common Man's Charter* (lihtinimese harta), mis sätestas Uganda Rahvakongressi printsiibid, koosnedes 44-st artiklist sisaldas see Obote visioone sotsialistlikest eesmärkidest Ugandas kui ka mõtteavaldusi teemadest nagu vabariiklus, natsionalism, poliitiline õiglus jms. Harta koos teiste täiendustepanekutega pidi tagama programmi läbiviidavuse kui ka juhendama uute mõtteviiside teket, mis visionääri ideedega kooskõlastusid.⁶³ Kusjuures, peab mainima, et Obote oli proovinud kaasata võimalikult palju UPC saadikuid loomisprotsessi.⁶⁴

⁶⁰ Chazan, Naomi; Mortimer, Robert jt. (1988). Lk 44-64.

⁶¹ Vt ka Langlands, Bryan. *Students and Politics in Uganda*. Oxford University Press. African Affairs, Vol. 76, No. 302 (Jan., 1977), lk 3-20. Artiklis kirjutab autor Uganda (üli)õpilasorganisatsioonide kaasatusest poliitikasse.

⁶² Chazan, Naomi; Mortimer, Robert jt. (1988). Lk 48.

⁶³ Gershenberg, Irving. (Apr., 1972). Lk 81.

⁶⁴ Mujaju, Akiiki B. (1976). Lk 465.

Lihtinimesele pidi see tähendama paremat ülevaadet riigi majandusoludest: majanduslikku võrdsust ja palgakasvu⁶⁵. Eesmärk vähendada Uganda sõltuvust väliskapitalist on kirjas aktides 31, 32 ja 36, milledest akt 31 sätestab „üks riik ei saa sõltuda väliskapitalist, sest lisaks sellele, et on ettearvamatut, on sõltuvuses erinevatest (poliitiliselt motiveeritud) faktoritest, mis toovad lisakohustusi“.⁶⁶

Gershenberg toob välja Aafrika sotsialismi pöördumise põhiteesid, mis sobivad Obote arenguplaani iseloomustamiseks.⁶⁷

- 1) Vastandumine kapitalismile; nii selle samastamises kolonialismi kui süsteemiga, mis ei sobi Aafrika inimeste vajadustega, kui ka sellega kaasneva raiskamisega, mida põhjustab sõltumine inimeste ettevõtlikkuse laiast levikust.
- 2) Rõhk omakapitali suurendamisel, mille nimel ohverdatakse üleriigiline majanduslik areng; võimalikud klassikonfliktid ühiskonnas annavad põhjust muretsemiseks.
- 3) Sõltuvus riigist kui majandusarengut edasiviivast jõust; tsentraliseeritud keskvalitsuse otsused suurte arengute saavutamiseks.
- 4) Suhtumine majandusse, sealhulgas kaubandusse ja ärimusse kui ka rasketööstuse juhtimisse kui korrumpeerunud monopolidesse.
- 5) Muresolek põllumajandussektori mahajäämuse pärast, arvestades, et selles sektoris on hõivatud 90% tööjõuealisest elanikkonnast. Peamine võti kiireks majandusarenguks on kaasajastada põlluharimine, sealhulgas mehhaniseerimine ja ühiskondlike viljelemisvormide levitamine.
- 6) Seoses kõige eelnevaga vähendada sõltuvust väliskapitalist ja väliskapitaliste rikastuvast kohalikest investeringutest; ümber mõelda kaubateed ja leida uusi kaubanduspartnereid. Rohkem teha koostööd ja leida sidemeid sõsarvabariikides Aafrikas kui ka teistes sotsialistliku orientatsiooniga riikides.

Harta tulemusena pidi Ugandas saama igavesti kestev vabariik, kus valitseks vennalikus ja võrdselt hea elujärk kõigile kodanikele, tööstusettevõtted natsionaliseeritakse ning kaubavahetus reguleeritakse riiklikult. Lisaks majandusprobleemide kõrvaldamisele seadustas see hariduselu ja armeekohustust ning nägi ette nii sise- kui välispoliitlisi arenguid. Obote ei

⁶⁵ Nugent, Paul. *Africa since independence : a comparative history*. Basingstoke ; New York : Palgrave Macmillan, 2004. Lk 209.

⁶⁶ Gershenberg, Irving. (Apr., 1972). Lk 84.

⁶⁷ *Ibid.* lk 80.

saanud oma visioone lõpuni viia, sest 25. jaanuaril kui president viibis välisvisiidil Singapuris toimus kodumaal riigipööre, mille viis läbi armeekindral Amin, kes oli varasemalt aidanud Obotel võimu riigis kindlustada. Samas, 1969. aasta detsembris korraldati Obotele atendaadikatse ning kõik vihjed viitasid Amini osalusele. Obote „usku“ Amini iseloomustab kahemõtteline tsitaat 1970. aasta jaanuarist: „...olen ainus juht Aafrikas, kes ei karda sõjaväelist riigipööret“⁶⁸.

1.3 Idi Amin Dada (1971 – 1979)

Majanduskasvu puudumine viis rahva edasistele nõudmistele ning tihti süüdistasid ugandalased ebaedus aasia kommuuni suurt osa majandustegevuses. Koloniaalpärandina saadud riigi tulud olid põhja ja lõuna vahel ebavõrdselt jagatud. Uganda peamised ekspordartiklid kohv, puuvill ja vask olid maailmaturul hinnalanguses. Sõjaväelased muutusid rahulolematuteks ning pinged antud olukorras kasvasid iga päevaga; armee polnud küll ühtne, kuid see suurendas samaaegselt ka ühist soovi riigipöördeks.⁶⁹

Küsimusi on ajaloolaste hulgas tekitanud Amini võimuletulek. Selleks annab alust organiseeritus, millega võim kukutati. Nyerere avaldas arvamust, et „nukuvalitseja Amin“ sai võimule Suurbritannia mahhinatsiooni käigus.⁷⁰ Britid andsid ka läänemaailmale hulgaliselt valesignaale, kui nad Londonis Amini suurte kiiduavaldustega 1971. aasta juulis toimunud visiidil vastu võtsid.⁷¹ Amin oli koloniaalvõimu ajal saanud militaarkoolituse Šotimaal ning tema eelistamine oleks olnud üks võimalikke stsenaariume vastureaktsiooniks Obote „radikaliseerumisele“ ja tegelikule olukorrale riigis: majandusseisu halvenemine, sõdurite palkade väljamaksmisega viivitamine jms.

Olukord sai selgust 2001. aastal kui *The British Public Record Office*’i avalikustatud konfidentsiaalsetest dokumentidest selgus, et briti salateenistusetel ei olnud Amini võimuhaaramisega mingit pistmist. See tuli isegi kohapealsetele agentidele suure üllatusena.

⁶⁸ Балезин, Александр Степанович. *У Великих африканских озер : монархи и президенты Уганды*. Москва : Наука, 1989. Lk 164.

⁶⁹ Woodward, Peter. *Ambiguous Amin*. Oxford University Press. African Affairs, Vol. 77, No. 307 (Apr., 1978). Lk 157-158.

⁷⁰ Nyerere, J.K. *The TANU Guidelines of 1971*. Government Printer, Dar es Salaam, Tanzania, 1971. // Mutiso, Gideon-Cyrus M.; Rohio, S.W. (toim.). (1975). Lk 546-549.

⁷¹ Gitelson, Susan A. (Jul., 1977). Lk 365.

Dokumentidest lähtuvalt süüdistasid britid omakorda Iisraeli. Diplomaatide väitel oli „vettpidavaid argumente“, et võimupöörde korraldamisega seotud isikuks osutus Iisraeli militaaratašee kolonel Haim Bar-Lev'i.⁷² Seda toetab arusaam, et AÜO-s oli kavas Araabiamaaade tungival initsiatiivil suhteid Iisraeliga lõpetada.⁷³ Amini võimule upitamine võis olla vastureaktsioon. Autorile teadaolevalt ei ole Iisrael vastunooti esitanud, mis jätab seega info ühepoolseks. Briti agendid võisid ka Iisraeli võimuesindaja süüdi lavastada.

Amin võttis laguneva riigi üle lubadustega koheselt tagurlik poliitika peatada. Kuna tal puudusid käepikendused väljaspool armeed, pöördus Amin seniste Obote-vastaste jõudude poole palvega toetada riigi poliitilist ülesehitust. Amin tundis esmalt muret väikekaubanduse ja asiaatide ning brittide teatud välisinvesteeringute suhtes. Ta sekkus kohtusüsteemi ja hiljem ka kohalike institutsioonide töösse, mille tulemusel üleüldiselt muutusid režiimi suunad iga tema meelemuutusega.⁷⁴ 1971. aastal korraldatud rünnak aasia kogukonna vastu, pidi andma mustanahalistele valitsemiseks legitiimsuse. See kujunes aga tõeliseks fiaskoks, sest majanduslik revolutsioon, mis sellega pidi kaasnema, oli läbimõtlemta ja seetõttu tagurlik; taristud lagunesid. Kuna Amin ei tundnud end haritlaste ja vanemate riigitöötajateseltskonnas mugavalt⁷⁵, hakkas ebalev koalitsioon, mille Amin oli suutnud tekitada, kiiresti lagunema ja 1972. aastal naaseti ainuvõimu juurde. Obote ajast olid valitsusinstitutionid niigi maha surutud ja kui Amin keelas ära ka parteid, ei asunud keegi selle vastu protestima.⁷⁶

See omakorda viis õpetlaste ja Makerere Ülikooli üliõpilaste ülestõusudeni. Kuna Amin osutus reaktsionääriks, mis tekitas vastukõla, mille alusel Uganda sõjaväelasi peeti lumpeniteks ning rahvast lumpenproletariaadiks. Amin alustas riigi intelligentsi ründamisega, isegi tema enda kõrgelharitud nõunikke represseeriti. Kuulujutud kooliõpetajate ja kohalike võimuesindajate mõrvadest levisid kiiresti ning 1973. aastal lahkusid 2000 – 5000 ühiskonnategelast peamiselt Keeniasse ja Suurbritanniasse. Selle tulemusena korraldas Amin maareformi, millega jaotas senised viis suurregiooni üheksaks provintsiks ning seadis 728 armeesõdurit kohalikeks pealikeks.⁷⁷ Amini poolt represseeritute lahkumise tulemusena

⁷² afrol News: *Documents on Idi Amin's 1971 coup released*.
http://www.afrol.com/News2002/uga004_amin_uk.htm (08.02.2015)

⁷³ Tatum, Dale C. (2002). Lk 189.

⁷⁴ Chazan, Naomi; Mortimer, Robert jt. (1988). Lk 133, 142-143.

⁷⁵ Gitelson, Susan A. (Jul., 1977). Lk 367.

⁷⁶ Zartman, I. William. *Collapsed states : the disintegration and restoration of legitimate authority*. Boulder ; London : Rienner, 1995. Lk 36.

⁷⁷ Woodward, Peter. (Apr., 1978). Lk 159-160.

hakkas tekkima 1974. aastast uus haritlaskond, mis lõpptulemusena jäi samuti opositsiooni. Eriti hoogustus protestiliikumine 1976. aastal.⁷⁸

1973. aastal kuulutas Amin välja demobilisatsiooni ja alustas elanikkonna represseerimist, samaaegselt püüdis ta haarata võimalikult palju rahvusvahelisi rolle võttes sõna nii regionaalsetel kui ka maailmapoliitilistel teemadel. Vähemalt esimestel valitsusaastatel jättis Amin endast tugeva ja julge, kuigi naiivse riigipea mulje, olles sõnasõjas juhtivate maailma riikide esindajatega.⁷⁹

Rahvusvaheliste vaatlejate ja inimõiguslaste, sh. organisatsiooni Amnesty International hinnangul, suri Amini terrori all 300 000 – 500 000 ugandalast. Uganda osas tõstatati inimõiguste küsimus esmakordselt ametliku dokumendi tasemel alles 1975. aastal Lomé konventsioonis.⁸⁰

Despootliku liidri ja armee vahel oli tugevad sidemed, kus kõik teised struktuurid, nii ametkonnad, parteid, kui ka kohtusüsteem, olid langenud armee poolt toetatava liidri kapriisete soovide meelevalda. Majanduses toimus suur- ja kesktööstuse, pankade, kaevanduste, istanduste täielik natsionaliseerimine ning väliskapitali tegevuse praktiline lõpetamine. Armeele läks 65% rahvusliku sisemajanduse kogutoodangust, haridusse 8% ja tervishoidu kõigest 5%. 1977. aastal lagunes tänu Aminile Ida-Aafrika Majandusühendus; Uganda langes maailma kõige vaesemate riikide hulka.⁸¹

Ugandas polnudki sisuliselt Amini ajal parteisüsteemi, mille tulemusel puudus riigi haritlaskonnal võimalus poliitiliseks tegevuseks. Opositsioon riigis puudus. Parteideta riik on samahästi kui poliitikata riik. Ainus ilmunud ajaleht oli valitsuse kontrolli all ning raadiot ja televisiooni kasutati üksnes propagandakanalitena. Igasugused demonstratsioonid olid ministri heakskiiduta keelatud.⁸²

Sellise režiimikonstruktsiooni peamiseks probleemiks oli absolutistlik kontroll, mille tõttu isegi Amini ihukaitsjad ei suutnud arvestada tema kiiresti muutuvate meelelaadidega. Juhtiva kildkonna liikmeskond vahetus tihti ja isikute taust erines kardinaalselt. Poliitiline käitumine polnud järjepidev, vaid plaanimatu ja ettearvamat.

⁷⁸ Langlands, Bryan. (Jan., 1977). Lk 9-17.

⁷⁹ Khadiagala, Gilbert M. (Jun., 1993). Lk 237.

⁸⁰ Clapham, Christopher S. *Africa and the international system : the politics of state survival*. Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 2005. Lk 101.

⁸¹ Базин, Александр Степанович. (1989). Lk 197.

⁸² Langlands, Bryan. (Jan., 1977). Lk 4-5.

1.3.1 Aminism

Töö kirjutamise käigus ilmnes, et mõistel „aminism“ on mitu tähendust. Uganda diskursuses räägitakse *aminismist* nii Uganda genotsiidi korraldamise kui välispoliitilise käitumise kontekstis. Ugandas räägiti Aminist kui liidrist ning tema järgimisest kui „aminismist“. Töö autori esmase arusaamise järgi nägid ugandalased, kui endised Briti koloniaalvalitsuse subjektid, Aminis pigem „muistset“ kuningat⁸³, mitte kodanlusest sirgunud presidenti. Sellist fanaatilist järgimist kirjeldatakse kui „semireligioosset“ andumust, kus rahvas annab valitsejale tema „maised patud“ andeks. Aidan Southall peab sellist käsitlust naeruväärseks ning leiab, et kõige taga peitub hirm.⁸⁴ Terrorit peeti normaalseks ning riigi lagunemine ei olnud riigipea, vaid teiste rahvaste ja omakasupüüdlike bürokraatide süü. Välispoliitikas tähendab see olukorda, kus riigis valitseb äärmuslik seisukord – kõrvalseisjatel ei ole võimalik mõistuspäraselt poliitikas toimuvast aru saada; riigi diplomaatiliseks eestkostjaks on „vaimne isa“, kelle ideoloogia on pidevalt muutuv ja erakordne.⁸⁵

Senghori järgi on Aafrika presidendid oma rahva jaoks jumala staatuses. Kuigi ei saa väita, et Idi Amin oleks Ugandas võimupöörde järgselt reaalsest ebajumala staatusesse tõusnud, võeti teda vastu suurte ovatsioonidega. Eufooria järgselt oodati Aminist tugevat juhti. Eriti survestasid Amini tema enda *kakwa*-hõimlased, kes võisid nõuda, et ta etendaks hõimugruppide vaheliste pingete tõttu „muistse kuninga“ kangelasfiguuri. Selline väärtõlgendus paigutub kahetsusväärselt kohaliku ajaloolise traditsiooni konteksti. Uppsala Ülikooli emeriitprofessor Birgitta Farelus on tõmmanud paralleele Uganda varasemas ajaloos toimunud sündmustega. Tema uurimuste kohaselt tapsid Aafrika suure järvistu hõimurahvaste pärimuse järgi „muistsed kuningad põhjuseta suurel hulgal inimesi, /.../ inimesed ise käisid kuningale valetamas ja pealekaebamas, et lahti saada oma vaenlastest“⁸⁶.

Despootlik valitsemisvorm kujunes Ugandas alles 19. sajandil koloniaalvõimuga. Siis sai kuningast ka „religioosne liider“. Kuningas oli nüüd esivanemate tahtmise vahendaja rollis, enne täitsid seda osa preestrid jt vaimsed liidrid. Kuningal endal ei olnud võimet suhelda

⁸³ Sellist tõlgendust võib lahti mõtestada sotsiaalpoliitilisest vaatenurgast, kus rahvas seas vihatud kommunisti Obotet asendas taas Briti-meelne valitseja. Teisalt nägi rahvas Aafrika hõimuliidrite ja kuningate traditsioonidest lähtuvalt suurmeest, kelles nähti esivanemate aegse kangelasfiguuri tagasitulekut. Amin oli füüsiliselt suur (1.90m, 110kg) ja võimas mees; 1951–1960 üheksakordne Uganda poksimeister raskekaalus. – Базелин, Александр Степанович. (1989). Lk 176-177.

⁸⁴ Southall, Aidan. (Dec., 1980). Lk 629.

⁸⁵ Saul, John S. *The Unsteady State: Uganda, Obote and General Amin*. Taylor & Francis, Ltd. Review of African Political Economy, No. 5 (Jan. - Apr., 1976). Lk 13.

⁸⁶ Farelus, Birgitta. *Origins of kingship traditions and symbolism in the Great Lakes Region of Africa*. [Uppsala] : Uppsala Universitet, 2008. Lk 172.

vaimudega ja esivanemate hingedega.⁸⁷ Decalo meelest ei saa Amini puhul rääkida ainuvõimu näidanud diktaatorist. Amin oli edukam välispoliitikas, oma riigis oli ta presidendina üksnes võimu sümbol, mitte kui reaalne valitseja. Ta oli pigem „religioosne liider“, kuna Amini aegne valitsemine oli väga detsentraliseeritud⁸⁸. Kohalik võim kuulus sõjapealikele, kel oli oma valdusalas piiramatult volitused ja täielik kontroll alamate üle.⁸⁹

Idi Amin oli suur Hitleri austaja. Muuhulgas tahtis ta Kampalasse püstitada talle ausammast kirjaga „Kuulsalt õpilaselt – kuulsale õpilasele“. Hitler oli paraku rassist ning seetõttu piirdus ta vaid Hitleri büstiga oma residentsis.⁹⁰ Amin oli psühhopaat ja sadist ning Uganda puhul saab rääkida *aminismist* ainult kui ilmingust, omalaadsest „rassipuhtast“ vastest Hitlerjugendile. Siinkohal võib ära märkida ka indialaste väljasaatmise aktsiooni 1972. aastal ja muud Natsi-Saksamaa kopeerimised Amini poolt.

1.3.2 Amin külma sõja kontekstis

Amini võimulolek külma sõja kontekstis iseloomustab väga hästi Bradford'i Ülikooli professor David J. Francis alapeatükis *Cold War Politics and the Relevance of Juridical Sovereignty*⁹¹ (Külma sõja poliitika ja juriidilise suveräänsuse asjakohasus). Tema arvamuse kohaselt on kõik Amini ümber toimunu otseselt või kaudselt seotud üleriikide huviga kontrollida kohalikku võimuseisu.

Külm sõda mõjutas oluliselt uute Aafrika riikide väljavaateid nii siseriikliku ideoloogia kui ka välissuhete arendamisel suurriikidega nagu NSVL ja USA. Ühed liidrid kuulutasid uudset „Aafrika“ sotsialismimudelit ja teised liitusid kapitalistliku maailmaga. Ida-Lääne konflikti najal rakendati mitmete riikide ette nukuvalitsused, keda toetati sõjanduse arendamisel, majandussüstidega ja arenguabiga. Seda tehti käsualuste poliitilise suundumuse, lojaalsuse ja mõjusfääri kontrollimiseks.

⁸⁷ *Ibid.*, lk 157 ja 167.

⁸⁸ Amini otsene kontroll oli 50 miili raadiuses Kampala-Entebbe koridoris, välja arvatud ametlikel visiitidel suurte armeeüksustega maaregioonidesse.

⁸⁹ Decalo, Samuel. (Jun., 1985). Lk 226.

⁹⁰ Базин, Александр Степанович. (1989). Lk 200.

⁹¹ Francis, David J. (c2006). Lk 46-51.

Siseriiklikud ja kohalikud sõjad olid tihtipeale üliriikide poolt ajendatud ning koloniaalvõimu pärandist tingitud. Need lahkarvamusi tekitavad poliitikad, mida kasutati ideoloogiliste sõdade pidamiseks, muutsid Aafrika ühtsuse tekkimise sisuliselt võimatuks.

Francis leiab, et lääne kavandi kohane dekoloniseerimine oli halvasti läbi mõeldud. Nukuvalitsuste võimule aitamine jättis suveräänsusest, kui tugeva keskvoimuga riikluse alustalast, aafriklastele halva mulje. See põhjustas Aafrikas nõrkade riikide teket, sest projektipõhine poliitika ei võimaldanud neil majanduslikult kasvada. Seesugune situatsioon läks vastuollu toonase arusaamaga empiirilisest riigist, mis tekib tugeva keskuse ja isiksuste ümber. Juriidilistel alustel tekkinud Aafrika riigid olid kergesti välismõjurite vallata, eriti kasutati seda ära suurriikide poolt rahvusvaheliste organisatsioonide, nagu ÜRO, kontekstis.

Leian, et Francise käsitus on tabav, kuna Amini Ugandaga seotud probleemid tulenesid otseselt kehvast dekolonisatsioonipoliitikast Aafrikas. Kuigi tuleb tunnistada, et Macmillani nägemus Aafrika riikide iseseisvumisest oli igati õige, ei suudetud Suurbritannia asumaades reaalselt kontrolli säilitada selle üle, kuidas võimu rakendatakse, mistõttu uued juriidilistel alustel tekkinud riigid ei omanud piisavat kogemust rahvusvahelistes suhetes kaasamängimiseks.

Postkolonialistliku ja doonorriigi vahelised huvid olid siiski kahepoolsed. Francise meelest oli Amin üks parimaid suurriikidega manipuleerijaid. Ta suutis läänest ja idast, tahtmatult või tahtmata, liitlassuhteid luua, eriti 1975-1976 AÜO presidendiks olemise ajal. Seda tingis asjaolu, et Amin polnud üliriikide poolt võimule tõstetud liider. Britid ei olnud kuidagi selle situatsiooniga seotud, vaid tegelesid üksnes monitooringuga ning see ei olnud ka vastureaktsioon Obotele. AÜO presidentuuri asjaolu võimaldas Aminil juriidilise riigi suveräänse liidrina tegelikku olukorda moonutada.

Tuleb tõdeda, et Amin oli tõesti „erakordne“ juht, külma sõja aegne paaria, isegi võrreldes teiste Aafrika autoritaarsete liidritega. Tal õnnestus saada juhuslikult väga õigel perioodil välispoliitikas veel „tõsiseltvõetavaks“ peetud organisatsiooni juhiks ning seeläbi, vaatamata Uganda allakäiguspiraalile, jätta endast resolutse poliitiku mulje (olgugi, et teda peeti klouniks). Suurriigid ei osanud algselt Aminiga ümber käia – teda peeti legitiimseks juhiks. Bipolaarses maailmas tekkis segadus, kelle „mõjusfääri“ Uganda kuulub ning kes ja kuidas peaks Aminiga seonduvates küsimustes reageerima.

2. UGANDA JA NSVL SUHTED

2.1 *Suhete sisseseadmine ja lepingud*

1960. aasta jaanauris külastas Briti peaminister Harold Macmillan mitmeid Aafrika pealinnu ning nägi üha kasvavat pan-aafrika ideoloogiate mõju Briti kolooniatele. Ta hoiatas Aafrikas elavaid eurooplasi, et põhja poolt on tulemas *wind of change* („muutuste tuuled“) ning nende vastu ei ole mõtet võidelda. Asjade seisu kommenteeris ka uus Briti Ida-Aafrika Protektoraadi koloniaalasjade sekretär Iain Macleod, kes tegi (viidates sündmustele Somaalias, Tanganyikas, Ugandas ja Kongos) märkuse, et asjaga on tõesti kiire ning saabuva anarhiaga kaasneb NSVL-i invasioon regiooni poliitikasse.⁹²

Nagu selgus allikatega töötamisel, kompasid Uganda saadikud suhteid NSVL-ga juba 1958. aastal, kui Uganda Rahvuskongressi esindajad olid ringreisil Aasias. Kuna partei esindajad kuulusid koloniaalvõimu vastassele opositsiooni, ei peetud konfidentsiaalses korras arenguabi andmist kasulikuks ja poliitilist toetust ei avaldatud. Siiski oldi huvitatud riigi edasistest arengutest (vt Lisa 1).

NSVL-i otsest seotust regioonis võis esmalt täheldada 1960-1962. aastal Kongo kriisi käigus, kui lääs ei suutnud kokku leppida ühist „kontsertpoliitikat“ ning aafriklaste seas levis süvenev usk, et alternatiivseid partnereid tuleb otsida sotsialismibloki riikide seast.⁹³

NSVL ja Uganda seadsid sisse diplomaatilised sidemed 1965. aasta juulis ja sõlmisid kahepoolsed militaar- ja majandussuhted. Moskva treenis rohkem kui 250 Uganda armee isikukoosseisu sõdurit, 20 lendurit, 50 lennujõudude tehnikut ja meedikut. Lisaks sellele andis Nõukogude Liit omapoolset kasutada eskadroni, kuhu kuulusid 2 MiG-15 tüüpi ja 4 MiG 17F tüüpi hävitussõdurit, lennukivõimeldajad ja sellega kaasneva varustuse, suurtükiväe (tankitõrje ja õhutorje tarvis) ja militaarveokeid. Uganda pidi hilisemalt maksma üksnes varuosade ja laskemoona eest. 1967. aasta lõpuks töötas Ugandas 25 nõunikku, kes abistasid

⁹² Duara, Prasenjit. (2003). Lk 159.

⁹³ *Ibid.*

Uganda sõjaväge nende integreerimiseks lahingkoosseisu.⁹⁴ Majandusabi, mille Obote välja kauples, hinnatakse umbes 16 miljonile dollarile. Suurima summaga toetati puuvilla ketrusvabriku ehitamist, mis oli esimene omalaadne Ida-Aafrikas. NSVL-i toetusel ja instruktorite kaasabil avati põllumajanduskõrgkool, kus õpetati kaasaegset masinatehnikat.⁹⁵ Suhted Uganda ja NSVL-i vahel jahenesid seoses 1968. aasta Praha sündmustega.

Suhted paranesid taas aastatel 1972-1973. 1972. aasta juulis külastas Uganda kõrgetest sõjaväeohvitseridest koosnev delegatsioon Moskvat, et valmistada ette erinevate relvasüsteemide (tankid, soomustransportöörid, raketid, transpordilennukid, helikopterid, patrullpaadid, arhitektide varustus, MiG-21 hävituslennukid, radarid) tarnet. 1974. ja 1975. aasta käigus andis NSV Liit kasutada rohkem kui 500 miljoni dollari väärtuses vahendeid: 12 MiG-21, 8 MiG-17s, 60 T-34/T54 tanki, 100 soomustransportööri, 50 õhutõrjerelva, 200 tankitõrjesüsteemi raketti, 850 pommi ja raketti, 9 radarit, 2 MI-8 helikopterit, 250 reaktiivmürsku, 6 patrullpaati, 6 liikuvat silda ja teadmata arv veokeid, džiipe, ja suurel hulgal laskemoona, varuosi ja testtoodangut. Lisaks sellele koolitati Nõukogude Liidus aastatel 1973.-1975. aastani 700 Uganda sõjaväelast. Kohapeal arendasid veel sadakond nõukogude ohvitseri välja lahingüksusi.⁹⁶ CIA andmete kohaselt osutas NSVL aastatel 1971-1975 Ugandale kogumahus sõjalist abi 51 ja majandusabi 12 miljoni dollari väärtuses.⁹⁷

Uganda ja NSVL-i suhted jahenesid 1975. aastal, kui Amin saatis riigist välja nõukogude suursaadiku (tülikohaks vastuolud Moskva sekkumisel Angolas). Nõukogude Liidu ja Uganda suhted halvenesid, kui Nõukogude Liidu saadik Kampalas Andrei Zaharov palus 1975. aastal Amini, kui tollase AÜO eesistujalt, tuge Angolas. Amin keeldus vahetust kohtumisest ja süüdistas raadioteates Moskvat Angola siseasjadesse tungimises, lisades, et tema ei ole (Moskva poolt) ametisse seatud nukuvalitseja, ei kommunist ega kapitalist. Ta andis ultimaatumi, milles nõudis Brežnevilt erakorralise kõrgetasemelisema saadiku saatmist Kampalasse, sest „hetke saadik olevat napsulembene“, mille täitmisest Vene pool keeldus⁹⁸, katkestades diplomaatilised suhted; 6 päeva pärast need taastati ning NSVL oli sunnitud tunnustama Amini üleolekut antud regioonis. Tegelikult ei muutnud selline asjade käik

⁹⁴ Photius.com. *Uganda foreign military assistance*.

http://www.photius.com/countries/uganda/national_security/uganda_national_security_foreign_military_ass~2514.html (29.11.2013)

⁹⁵ UNESCO International Scientific Committee for the Drafting of a General History of Africa; Toim. Mazrui, Ali A.; Kaastoim. Wondji, C.. *UNESCO General History of Africa. Vol. VIII: Africa since 1935*. Oxford : James Curry [etc.], 1999. Lk 815.

⁹⁶ *Ibid.*

⁹⁷ CIA Memorandum, 'Communist Economic and Military Aid to Africa', 18 February 1976.

http://www.foia.cia.gov/docs/DOC_0000307947/DOC_0000307947.pdf (29.11.2013)

⁹⁸ Arvatavasti oli mängus varasemate relvatehingute võlad, mida Amin proovis siluda.

NSVL-i jaoks midagi, sest relvatarned jõudsid siiski sinna, kuhu pidid, küll aga tegi see juhtum ajutiselt Nõukogude Liidu valitsuse Aafrika riigipeade naerualuseks.⁹⁹

Juulis 1976 korraldasid Iisraeli eriüksuslased eduka reidi Entebbe lennujaama, et päästa turistid Palestiina terroristide poolt kaaperdatud lennukilt. Häbistatud ja välisriikide poolt hoiatatud Amin otsustas seejärel taas parandada suhteid Moskvaga, misjärel militaarse abi saatmine jätkus. Nõukogude pool allkirjastas tehnika- ja kultuuriprogramme Kampalaga, kuid sidemed pingestusid taas, kui Amini režiim 70ndate lõpus lagunema hakkas.

Kui Tansaania väed andsid Ugandale vastulöögi 1979. aastal, keeldus NSVL igasugusest liitlasabist ning transportis märtsis oma väed välja¹⁰⁰, misjärel oli Amin sunnitud pöörduma Liibüa ja vähesel määral ka PVO poole. Tripoli saatis suurel hulgal relvi Ugandasse, sealhulgas ka kolm „Stalini orelitena“ tuntud BM-21 mitmelasulist raketiheitjat ja Tu-22 pommitaja, millega rünnati Tansaania positsioone Lõuna-Uganda territooriumil. Gaddafi saatis omaltpoolt veel umbkaudu 2000 vähese kogemusega maakaitseväge nekrutit „kahurilihaks“. PVO-st tulid veel mõnisada vabatahtlikku geriljat.¹⁰¹

2.2 Partnerluse olulisus

Uganda lähedased suhted Nõukogude Liiduga murdsid müüdi, et Ida-Aafrika riigid on sõltuvuses endisest emamaast, Suurbritanniast.¹⁰² Sõltumatu valikuvõimalus, alternatiiv lääne koloniaalpärandile ja tõsiseltvõetavus olid selle juures olulisemad.

NSVL-le oli Aafrikas vajalik nõukogude ideoloogia kuvand ja levik, kuigi seda ei peetud üldiselt läänevaatlejate poolt välispoliitikas oluliseks. Vastiseseisvunud Uganda puhul oli mitmeid aspekte, mis nõukogude propagandaga ühtisid: muutlikud olud riikliku julgeoleku tagamisel, riigi staatus globaalselt/regioonis, ja majandusliku heaolu saavutamine.

⁹⁹ Porter, Bruce D. *The USSR in third world conflicts : Soviet arms and diplomacy in local wars, 1945-1980*. Cambridge [etc.] : Cambridge University Press, 1984. Lk 158-159.

¹⁰⁰ Brecher, Michael; Wilkenfeld, Jonathan. *A Study of Crisis*. Ann Arbor : University of Michigan Press, 2000. Lk 455.

¹⁰¹ Photius.com. *Uganda foreign military assistance*.

http://www.photius.com/countries/uganda/national_security/uganda_national_security_foreign_military_ass~2514.html (29.11.2013)

¹⁰² Khadiagala, Gilbert M. (Jun., 1993). Lk 237.

NSVL-i suhted Ugandaga olid palju selgemad Obote ajal, mil riik tüüris sotsialistliku bloki poole, kuid ei saanud ametlikult sotsialistlikuks, enne toimus Amini *coup d'ete*. Obote läks kaasa Léopold Sédar Senghori lüürilise sotsialismiga, Negritüüd-liikumisega ning Ugandast pidigi saama sotsialismil põhinev pan-afrikanistlik riik. Töö lõppu on lisatud arhiivimaterjal sõprussidemetest kahe riigi vahel, peamiselt koolitamise eesmärgil (vt Lisa 2).

NSVL-i juhtidele sobis Obote autokraatne valitsemisviis lihtsuse ja etteproгноositavuse tõttu. NSVL oli huvitatud riikidest, millel olid olemas lähedased suhted kapitalistliku orientatsiooni riikidega (Ugandal Suurbritanniaga, mille koloonia enne oli). Kolmanda Maailma riikidele ei esitatud abi pakkumisel kindlaid nõudmisi ega jagatud ametlikul tasemel tundlikku informatsiooni. NSVL-i juhtkond koosnes ettevaatlike bürokraatide komiteedest, kes ei näinud mingit põhjust kiirustamiseks kõrgete panustega mängimisel. Sellepärast nähti Aafrika riike investeerimisvõimalusena, kus minimaalselt pakkudes võis saavutada maailmapoliitika seisukohalt maksimaalseid tulemusi.¹⁰³

1970ndatel tekkis NSVL-il täiendav huvi riikide vastu, millel polnud sidemeid doonorriikidega ning millel polnud kindla platvormiga ideoloogiat. Aafrikas olid 70ndatel sellisteks riikideks näiteks Kesk-Aafrika Vabariik, Ekvatoriaal-Guinea ja Uganda.¹⁰⁴ Selliseid partnerlussuhteid hinnati välispoliitiliselt kõrgelt, samas ohustati sellega paranenud suhteid USA jt lääneriikidega (vene toetus indialaste väljasaatmisel Ugandast). NSVL jätkas suhteid Ugandaga ka Amini võimuletuleku järgselt, sest loodeti, Amin on riigi kontrollimise eesmärgil nõus tegema suuremaid järeleandmisi otsestele käskudele (venepoolsetele huvidele) ja ideoloogia puhtusele, viima läbi sotsiaalset revolutsiooni nii, nagu on Moskvale sobilik. Oluliseks peeti ka omada Tansaaniale ja Keeniale (vastavalt Hiina ja Ameerika hegemooniatele) vastanduvat jõudu India ookeani läänekalda kontrollimisel (ning toeks põhibaasile Somaalias).¹⁰⁵

Amin ei osundunud heaks partneriks. NSVL-i juhtkonna usaldus Amini suhtes vähenes märgatava kiirusega ning tipnes Amini-poolse sammuga saata enamus nõukogude armeest 1976. aastal riigist välja. Ajalehes *Pravda* kuulutati, et Amini riigipööre on tagurlik.¹⁰⁶ Suhted

¹⁰³ Brayton, Abbott A. *Soviet Involvement in Africa*. Cambridge University Press. The Journal of Modern African Studies, Vol. 17, No. 2 (Jun., 1979). Lk 253-254.

¹⁰⁴ Bacon, Edwin; Sandle, Mark. (2002). Lk 118.

¹⁰⁵ Gitelson, Susan A. (Jul., 1977). Lk 373.

¹⁰⁶ Mongabay.com. *Uganda – The Soviet Union*.

<http://www.mongabay.com/history/uganda/uganda-the-soviet-union.html> (29.11.2013)

jahenesid, kuid töö oli tehtud, Uganda-Tansaania sõja eel hinnati idablokist lähtuva relvastuse hulka kogumahust 92%-le.¹⁰⁷

Nõustun Dale C. Tatum'i arvamusega, kes leiab, et Amin suutis NSVL-i üle teatava mõjuvõimu saavutada, sest 1) teadis, mida NSVL tahab saavutada; 2) teadis, kuidas NSVL-ile vastu astuda; 3) kasutas ära oma mõjuvõimu AÜO-s, sealhulgas ähvardas NSVL-i vastaste sammudega.¹⁰⁸

¹⁰⁷ UNESCO. (1999). Lk 815.

¹⁰⁸ Tatum, Dale C. (2002). Lk 189.

3. UGANDA JA SDV SUHTED

3.1 SDV Aafrika-suunaline poliitika

Saksa Demokraatliku Vabariigi suhted Aafrika riikidega loodi 1950ndatel. SDV-l oli vaja läänesakslastele tõestada oma sotsialistliku riigi legitiimsust ja konkurentsivõimet kapitalistidega. Aafrika riikide toetus oli äärmiselt oluline saavutamaks üleüldist toetust, eriti Euroopas.¹⁰⁹ Urija Gareth M. Winrow sõnul on külma sõja kontekstis kõige olulisem küsida, kas SDV tegutses Aafrikas Nõukogude Liidu surrogaadi või partnerina.¹¹⁰

Kuni 1972. aastani oli SDV valitsuse jaoks peamine valukoht strateegiline ühtekuuluvus NSVL-ga, saavutamaks ülemaailmset diplomaatilist tunnustust eraldiseisva demokraatliku riigina. Juhtkond püüdis meeleheitlikult tõestada oma sõltumatust; oluline roll oli programmil *Afrikapoliitik*, Aafrika-suunalisel poliitikal. Legitiimsus teatavasti põhineb üksteise tunnustamisel. Idablokis leiti, et majanduslike soodustingimuste sissejuurutamine Aafrika riikidega on vajalik. Strateegia oli hoida ühist joont kuuluvus-küsimustes NSVL-iga ja saada tuge lahkulöömispoliitikas.¹¹¹

Oluline diplomaatiline dokument, mõistmaks pingsaid suhteid SDV ja SLV vahel Aafrika aspektist, oli Hallsteini doktriin¹¹², mis seadustas järgmist: SLV katkestab diplomaatilised suhted kõikide riikidega, kes tunnistavad SDV legitiimsust ja omavad diplomaatilisi suhteid Ida-Saksamaaga. 1969. aastal sai SLV-s võimule Willy Brandt¹¹³, kelle valitsus soovis paremaid suhteid SDV-ga, seades eesmärgiks tulevikus taasühineda. Uus SLV Idapoliitika kaotas Hallsteini doktriini, mille kohaselt ei konkureerinud lääs idaga diplomaatilises tunnustamisküsimuses.¹¹⁴

¹⁰⁹ Winrow, Gareth M. (2009). Lk 5.

¹¹⁰ *Ibid.*, lk 4.

¹¹¹ *Ibid.*, lk 14.

¹¹² Hallsteini doktriin – SLV välispoliitiline põhiprintsiip aastatel 1955-1969, mille alusel pidas Lääne-Saksamaa end ainsaks Saksa riigiks ja saksa rahva esindajaks.

¹¹³ Willy Brandt (18. det 1913 – 8. okt 1992) – 1964-1987 Saksa Sotsiaaldemokraatliku Partei esimees, 1969-1974 SLV riigikantsler. 1971. aastal sai Nobeli rahupreemia SLV ja idabloki suhete parandamise eest.

¹¹⁴ Winrow, Gareth M. (2009). Lk 40.

Kuigi Hallsteini doktriin oli kehtetuks muutunud, jätkus Saksamaade vaheline võitlus Aafrikas. Ametliku statistika alusel oli 1970. aastal Lääne-Saksamaa kaubavahetuse käive kõikide Aafrika riikidega kogusummas 13,3 miljonit marka, võrdluses SDV tühise 1,6 miljoni valuutamargaga samast perioodist. SLV sooritas olulise osa oma tehingutest riikides, kus ei nähtud SDV toetuse vajadust. Kolmanda Maailma riigid said SDV-ga edendada nii kaubandus- kui ka konsulaarsuhteid. Tegelikult polnud neil aga mingit stiimulit SDV tunnustamiseks, kui just kõige radikaalsemad Aafrika riigipead ja valitsused kõrvale jätta. Neid teadmisi arvesse võttes, lausus SLV politoloog Heinrich End lühidalt SDV positsiooni kohta Aafrikas: „SDV saab oma mõjuvõimu ja poliitilist tunnustust saavutada üksnes neis riikides, milledega SLV kaubandussuhteid ei oma, ja kus SDV arenguabiprogramme toetavad teised idabloki (kommunistlikud) riigid“.¹¹⁵

Ida-Saksamaa interpretatsioon Hallsteini doktriinist oli ühemõtteline: tegemist oli illegaalse vahendiga, mille abil mõjutati SDV suhteid kolmandate riikidega. Kolmanda Maailma seisukohalt on seesugune dokument otsene viide Bonni neokolonialistlikele huvidele, mistõttu otsustasid osad riigid, nagu Uganda, eirata SLV diplomaatilist ultimaatumit.

3.2 Suhete sisseseadmine Ugandaga

Suhete sisseseadmise eellugu saab alguse 1960. aastal. Kirjeldus pärineb Kenneth Ingham'i poolt jutustataval Milton Obote elulool. Biograafiast selgub, et Uganda ei otsinud 1960. aastatel teadlikku kontakti SDV-ga. Nimelt kirjeldab Ingham, kuidas UNC rahastas Obote „naiivse“ missiooni Rootsi, tahtmaks õppida „Skandinaavia sotsialismi“. Stockholmis kohtus ta mitmete inimestega, sealhulgas Olof Palmega¹¹⁶ (tekstis Olaf Palmer), tuntud Rootsi sotsiaaldemokraadist poliitikuga, kes oli tuntud üliiriikide ja kolonialismi-vihkajana. Obotele selgitati, et „Rootsi sotsialismil“ pole mingit pistmist idabloki kommunismiga. Obote

¹¹⁵ *Ibid.* lk 47-48.

¹¹⁶ Olof Sven Palme (30. jaan 1927 – 01. märts 1986) – Rootsi Sotsiaaldemokraat, 1953 – 63 peaministri erinõunik, 1969 – 76 ja 1982 – 86 peaminister. Aastast 1958 oli *Riksdag*'i liige, aastast 1969 sotsiaaldemokraat. Toetas desarmeerimist ja rahuvoitlust, pidas neile suureks ohuks kommunismi ja amerikanismi. Seadis NSVL-le ja USA-le vastukaaluks Aasia ja Aafrika arengumaad ning nende suunajaks väiksemad, maailmapoliitikas vähe kompromiteeritud neutraalsed riigid nagu Rootsi. Langes 28. veebruaril 1986 Stockholmis atentaadi ohvriks.

rakendas Rootsis saadud teadmisi hiljem Ugandas riigivalitsemisel. Ta kasutas sotsialismi kui vahendit, mitte kui ideoloogiat, sh välissuhtlusel ja riigipropagandas.¹¹⁷

Berliini jõudnud, tutvustati Obotet paljudele, kellest enamus olid kommunistid. Seal kohtus ta ka esmakordselt SDV CDU liidri Gerald Göttinguga. Kommunistide suurim soov oli, et kui Uganda peaks kunagi iseseisvaks saama, siis tuleks igal juhul viivitamatult suhted sõlmida ja saatkond avada. Obote läks mänguga kaasa – teeskles, et ta on kõrge ametnik, kel on vastavad volitused olemas ning võtab asja kaaluda. Ta viibis nädalaid Leipzig'is, kus kohtus Uganda välisüliõpilastega. Ugandas kritiseeriti kogu missiooni ja mõisteti tema omavoliline käitumine hukka, kuid Obote oli leidnud palju uusi sõpru ja läbi käinud pea kõik kommunismimaad^{118 119}.

Kuigi 1990. aastatel on mitmed uurijad kahtluse alla pannud Ingham'i teoses kasutatud allikad, on vähemalt 1960. aastate materjalid usaldusväärsed. Saksa *Bundesarchiv*'ist leiab tõestusmaterjale: 21. oktoobril 1960 kohtus Obote tõepoolest „Keenia päeva“ raames SDV CDU (Kristlikud Demokraadid) liidri Gerald Göttinguga Leipzig'i Ülikoolis¹²⁰.

Suhete sisseseadmise edasine lugu on seotud Ghana kapriisse liidri Kwame Nkrumah'ga, kelle propaganda Ugandas oli kui SDV propaganda käepikendus Aafrikas. Nkrumah Ghana oli omakorda Obote UPC-le „Aafrika rahvuse uhkuseks“, ajades „õiget“ poliitikat, mida UPC detailselt jäljendada püüdis.¹²¹

Nkrumah saatis 10 päeva pärast Uganda iseseisvumist Ghana suursaadikuks Kampala konsulaati Hr Busumtwi Sam'i, varasema Aafrika asjade komisjoni ülemvoliniku Accras, keda kasutas poliitilise tegevuse ärgitajana Rotary-klubides. 1963. aasta aprillis Kayuni Boys' Club'is esinedes kuulutas ta, et „tribalism (hõimupatriotism Aafrika kontekstis) Ugandas on „vähk“, mis lõhub rahvuste ühtsust – haigus, „mis tuleb välja juurida“... Riskides poliitilise skandaaliga ja Uganda parteide umbusaldusega, võttis ta arutlusteemaks ühepartei süsteemi eelised Ugandas: „riik ei saa areneda, kui valitsuses on vastanduvaid parteisid, kelle liikmed hääletavad vastu valitsuse juhtide otsustele, kes üksnes püüavad vastu võtta riigile kasulikke otsuseid“.¹²²

¹¹⁷ Ingham, Kenneth. (1994). Lk 53-55.

¹¹⁸ Kuna Obotet peeti tähtsaks isikuks, siis tutvustati teda ka hiinlastele, kes rahastasid tema reisi edasise kulgemise Pekingisse, mille käigus peatuti hetkeks ka Moskvast. Hiinas kohtus ta mitmete Aasia riikide kommunistidega. Pekingist saadeti ta Berliini kaudu Londonisse, mille kaudu naases lõpuks Ugandasse.

¹¹⁹ Ingham, Kenneth. (1994). Lk 53-55.

¹²⁰ Die Bundesarchiv. *Kenia-Tag in Leipzig* (21. okt 1960). Bild 183-76054-0001 ja Bild 183-76054-0003. <http://www.bild.bundesarchiv.de/> (12.05.2015).

¹²¹ Agyeman, Opoku. (1975). Lk 15.

¹²² *Ibid.*, lk 16.

Ameerika Ühendriikide rahvusvaheliste suhete eksperdi James N. Rosenau seletuste kohaselt oli selline teise riigi asjadesse sekkumine märk Ghana majanduslik-poliitilisest küllusest, mis eriti võrreldes Uganda puuduliku olukorraga, andis Nkrumah'le võimaluse laiendada oma haaret Ugandas Obote valitsusajal. Ghana välispoliitilisi saavutusi tunnustati mitmetes sektorites ja need said samuti laia kajastamise osaliseks Uganda meedias.¹²³

Nagu varasemalt mainitud, siis otsis SDV Aafrikas eelkõige legitiimsust. SDV Riiginõukogu esimees Walter Ulbricht¹²⁴ tuli 1963. aasta alguses välja oma nn „Seitsme-punkti-plaaniga“ (*Sieben-Punkte-Vorschlag*), mille aluseks oli teha 1963. aasta sügiseks kõvasti agitatsiooni ja propagandat. Selle „mootoriks“ oli küll rakendatud SLVi „agressiivne püüdlus tuumarelva saamiseks“, kuid tegelik eesmärk oli SDV-le 1960. aasta kontekstis tavaline hirmutuspropaganda, mille keskmeks SLVi natsimeelsus ja kolonialistlikud plaanid. Lendlehti levitati üle maailma.¹²⁵

Üheks ootamatuks info vastuvõtjaks osutus Ghana president Kwame Nkrumah, kes küll ei soovinud suhete sisseseadmisele ametlikku käiku anda konsulaaresinduse näol, kuid avas Ghana esinduse Ida-Berliinis. SDV jaoks oli see suur töövõit ning sellesse panustati helgelt „majandus(abi) ja kaubavahetusmissioonidega“. ¹²⁶ Ta kauples välja ka militaarsed abiprogrammid. Nkrumah oli varasemalt majandusabi saanud ka SDV partnerilt Tšehhoslovakkialt, mille tõestuseks on 1960-1961. aastal rajatud kingatehas Kumasi's¹²⁷.

Juunis 1963 tutvustas Ulbricht NES-i (*Neues Ökonomisches System*) programmi, mis keskendus toormematerjalide säästmisele. Selle raames eraldati aga ligi miljard SDV valuutamarka, millega rahastati välispoliitika programme. See oli suur summa võrreldes sellega, mida SDV oli varem panustada saanud ning tegemist oli esimese tõsiseltvõetava majandusliku abiprogrammiga.¹²⁸

SDV välisministeerium võttis uute programmide läbiviimiseks vastu otsuse keskenduda neljale piirkonnale: Ghana, Brasiilia, Tseilon (Sri Lanka) ja KUT (Keenia, Uganda ja Tanganyika). Värskest iseseisvunud KUT-i riigid moodustasid eriti huvitava „konnatigi“¹²⁹. Abiandimine käis järgmiselt: SDV andis oma välispartneritele krediiti, mille eest need pidid

¹²³ *Ibid.*, lk 16-17.

¹²⁴ Walter Ulbricht (30. juuni 1893 – 1. aug 1973) – 25. juuli 1950 – 3. mai 1971 Saksa Sotsialistliku Ühtsuspartei keskkomitee peasekretär, 12. sept 1960 – 1. aug 1973 SDV Riiginõukogu esimees.

¹²⁵ Gray, William Glenn. (2003). Lk 149.

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ Arku, Jasmine. Kumasi Shoe Factory comes alive. Graphic Online, 04. november 2013. [ajaleheartikkel veebis] <http://graphic.com.gh/news/general-news/454-kumasi-shoe-factory-comes-alive.html> (25.02.2015)

¹²⁸ Gray, William Glenn. (2003). Lk 153.

¹²⁹ Levisid kuuldused, et need riigid on moodustamas anti-imperialistlikku konföderatsiooni Ida-Aafrikas.

ostma Ida-Saksa metallitööstuse ekspordiartikleid. Võla pidid laenuvõtjad tagasi maksma toiduainetes ja ida-sakslastele utilitaarses toormematerjalis. Gray'le teadaolevate allikate järgi läks üle 600 miljoni umbes miljardist margast Aasia turgudele (Tseiloni kõrval ka India jt). Aafrika kohta täpsemad andmed puuduvad (nagu kirjutab ka Winrow).¹³⁰

1963. aasta 25. mail Addis Abeba konverentsil, kus asutati ka Aafrika Ühtsuse Organisatsioon (edaspidi AÜO), oli Obote ainus Nkrumah ideede täieõiguslik toetaja. Kahe riigipea vahel tõrkas ka lisaks õpetaja-õpilase suhtele suur eraeluline sõprus. Obote abiellumise järel Miria Kalulega 1963. aasta novembris lendas riigi esipaar pulmareisile Accrasse Ghana lennuväe de Havilland Heron eralennukiga, mis saadeti Nkrumah personaalse pealekääimise järel. Kui kaks kuud hiljem tehti Nkrumah'le tapmiskatse, saatis Obote telegrammi, milles teatas, et „Lunastaja“ Nkrumah (*Osagyefo*, Akan'i-keelne aunimetus), on sattunud lääne kapitalistide rünnaku alla tema „edasiviiva idapartnerluspoliitika“ tõttu.¹³¹ Nende suhete valguses kutsuti Uganda parlamenti 1960ndatel ka nkrumaistlikuks parlamendiks (lisaks Obotele oli veel palju Ghana sõpru juhtivatel kohtadel).

Angela Sooläte on oma bakalaureusetöös „Kwame Nkrumah' valestart Ghanas“ nkrumaismist kirjutades toonud välja, et tulenevalt Nkrumah kartustest regionaalsete huvide ja võimu konsolideerumise osas oli tema esimene samm oma valitsemise kindlustamiseks tugevdada riigi kesk võimu. Seega nkrumaismi eesmärk „ei olnud jõuda nõukogudelikkude kommunismi, mis nägi ette riigi kadumist ja proletariaadi diktatuuri“.¹³²

Uurimise käigus selgus, et nii Ghanas kui Ugandas (ja ilmselt ka mujal Kolmandas Maailmas) oli SDV tihedaks suhtluspartneriks Tšehhoslovakkia. Seda kinnitab osaliselt 2004. aastal Tšehhi Välisministeeriumi poolt tellitud analüüsis „Tšehhoslovakkia Sahara-taguses Aafrikas 1948-1989“¹³³. Ugandast kirjutades on märgitud, et „Obote oli vana tuttav, kellega järkjärgult soojendati suhteid nii tema peaministri ametiajal kui ka presidentuuri käigus“. Veel selgus, et Tšehhoslovakkia tarnis Ugandale 1960. aastate teises pooles soomustransportööre OT-64 SKOT ja lahinglennukeid L-29.¹³⁴

¹³⁰ Gray, William Glenn. (2003). Lk 152-154.

¹³¹ Agyeman, Opoku. (1975). Lk 21.

¹³² Sooläte, Angela. *Kwame Nkrumah' valestart Ghanas*. Bakalaureusetöö. Tartu, 2007. Lk 26.

¹³³ MZV. (2004).

¹³⁴ *Ibid.*, lk 10.

Töö autorile teadaolevalt kaasas Nkrumah Obote suhtlusesse SDV ja Tšehhoslovakkia esindajatega „mesinädalavisiidi“ ajal 11.-22/23. november 1963¹³⁵. Visiidi käigus külastati naaberriike ja Accras kohtuti ärimestega Euroopast. Kaudne kinnitus õnnestus leida 24. detsembril 1963 ilmunud SDV SED (*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands*) ametlikus häälekandjas *Neues Deutschland*, kus samal leheküljel on järjepanu kaks lühikest artiklit: „*Afrikaner danken DDR*“ (Aafriklaste tänavad SDV-d) ja „*Gespräch in Accra*“ (Läbirääkimised Accras). Nendest artiklitest selgub, et välislähetuselt Aafrikast naases Riiginõukogu asepresident ning Aafrika ja Aasia Solidaarsuskomitee eesistuja Horst Brasch, kes edastas saksa rahvale sõnumi, et Keenia ja Uganda tänasid nende delegatsiooni SDV poolse kaitset ja ühises võitluses Aafrika rahvaste enesemääramisõiguse ja suveräänsuse eest. Samal ajal saadab teate korrespondent Accrast, kes edastab, et Ghana ärimissiooni juhataja kohusetäitja Karl-Heinz Kern osales sõbralikul vestlusel Nkrumah esindajaga. Kohtumise väljundiks oli edasiste suhete jätkamine.¹³⁶

Tegemist võib olla juhusega, ehkki pigem pean tõenäolisemaks, et SDV häälekandja artikkel ilmus protseduuride tõttu kuu aega hiljem.

1966. aasta 24. veebruaril toimus USA armee abiga Ghanas riigipööre. Nkrumah oli parasjagu visiidil Pekingisse ja Põhja-Vietnami pealinna Hanoisse.¹³⁷ SDV katkestas seejärel koheselt suhted Ghanaga.¹³⁸ Oletan, et seejärel kadus ka kontakt Obote juhitava Ugandaga; samas puudub ametlik informatsioon, et SDV ja Tšehhoslovakkia esindajate läbikäimine¹³⁹ Ghana ja Ugandaga oleks katkenud enne Praha kriisi 1968. aastal. Detsembris taunisid kaheksa Aafrika riiki, sealhulgas Ghana ja Uganda, ÜRO Peaassamblees Tšehhoslovakkia sündmuste mahasurumist, misjärel katkesid diplomaatilised suhted SDV-ga¹⁴⁰ (aga mitte Tšehhoslovakkia). Sündmustest johtuvalt alustas Obote Lihtinimese harta koostamisega.

¹³⁵ Visiit katkes vahetult pärast uudist, et USA president John F. Kennedy mõrvati. Obote, kes oli suur Kennedy fänn, otsustas raske südamega Ugandasse naasta. John F. Kennedy ja briti peaminister Harold Macmillan olid Obote isiklikud eeskujud, liidrid, kelle sarnaseks ta püüdis saada. – Ingham, Kenneth. (1994). Lk 97.

¹³⁶ ND-Archiv: *Neues Deutschland* vom 24.12.1963. <https://www.nd-archiv.de/ausgabe/1963-12-24> (25.02.2015). Lk 5.

¹³⁷ Asante, Molefi K. (2008). Lk 304.

¹³⁸ Heyden, Ulrich van der. (2013). Lk 39.

¹³⁹ Thomson toob selliste suhete kohta tööga, et isegi SDV-le oli kasulik omada legitiimsuse saavutamise eesmärgil klientelistidega suhteid. – Thomson, Alex. (2000). Lk 110.

¹⁴⁰ Winrow, Gareth M. (2009). Lk 78.

3.3 Suhete taastamine ja abiprogrammid

Suhete taastamisel tuleb arvestada Tansaania-poolse initsiatiiviga. Nagu ka Uganda oli Tansaania 1960ndate alguses suhteid sepiitsenud mõlema Saksamaaga. Tansaania käitumist iseloomustab Hallsteini doktriiniga osaks saanud vastutus. Vene ajaloolane V. E. Ovtšinnikov on kirjutanud järgmiselt: „Iseseisvunud Tansaania lõi algselt diplomaatilised suhted mitte kahe saksa riigiga, vaid ainult Saksa Liitvabariigiga. Kahe riigi vahel kujunesid üsna tihedad suhted nii majanduse, kaubanduse kui ka sõjanduse valdkonnas. /.../ Alles 1964. aastal otsustas Tansaania avada SLV konsulaadi Dar es Salaamis. /.../ SLV oli antud otsuse vastu ja nõudis selle tühistamist. Tansaania keeldus seda tegemast /.../. 20. veebruaril 1965 lahkusid ilma ette teatamata tehnilist abi pakkunud saksa sõjaväelased. Koheselt katkestati sõjanduse valdkonda puudutava viieaastane leping, mille kohaselt SLV pidi osutama sõjalis-tehnilist abi Tansaaniale riigi lennuväe loomises ja koolitamises.“¹⁴¹

SDV-l oli enne 1969. aastat Aafrika riikidest ainsana Sansibaril ajutised diplomaatilised suhted (välisesinduse) suursaadiku-tasemel. Need aga katkesid vahepeal Bonni surve tõttu. Tanganjika ja Sansibari ühinemise järgselt viidi konsulaat üle mandrile.¹⁴² Kui aga SDV esindus sõitis Tansaaniasse suhteid vormistama, said nad koheselt ka kutse Uganda võimudelt nende juurest läbi astuda. Tansaania tunnustas SDV-d ametlikult 21. detsembril 1972, misjärel 5. jaanuaril 1973 seadis Uganda sisse diplomaatilised suhted SDV-ga.

Euroopa kommunistlikud riigid olid kaotanud juhtrolli Tansaanias Hiinale¹⁴³. 1971. aastal moodustas Hiina välisabi 56% kogusummast. Suur osa sellest läks TAZARA (tuntud ka kui Uhuru ja Tanzam'i) raudteeliini ehitusse, mis oli tol ajal suurim Hiinapoolne panus Aafrika riikidele.¹⁴⁴ Nüüd otsiti uut partnerit Ida-Aafrikas.

SDV juhtkonna ja Amini-aegse Uganda vahel olid tihedad poliitilised suhted. Amin oli nimetanud idasakslasi koguni „Uganda suurimateks sõpradeks“, kui nood lubasid riiki ehitada allhanketöid tegeva farmaatsiatehase ning kinkida traktoreid.¹⁴⁵ Kahepoolsed majandussuhted

¹⁴¹ 26.04.1964 ühendati Tanganjika 1963. aastal iseseisvunud Sansibariga. Sansibaril oli aga juba varasemad diplomaatilised suhted SDV-ga. SLV-ga olid Tansaania edaspidi suhted saatkondade tasandil, SDV-l lubati Sansibari saatkonna asemel avada Dar es Salaamis konsulaat. – Овчинников, Владимир Ефимович. История Танзании в новое и новейшее время. Москва: Наука, 1986. Lk 222.

¹⁴² Winrow, Gareth M. (2009). Lk 40.

¹⁴³ Juba 1965. aastal on Hiina kommunistliku partei ametlik meediaväljaanne „Xinhua“ kuulutanud Tansaania „imperialismivastase võitluse lipulaevaks“ Aafrikas. – UNESCO. (1999). Lk 818.

¹⁴⁴ Winrow, Gareth M. (2009). Lk 82.

¹⁴⁵ Gitelson, Susan A. (Jul., 1977). Lk 374.

SDV ja Uganda vahel arenesid 1973. aasta jooksul. Kaubaartikliteks läksid suhteliselt kõik, mida sai vahetada, ja ettemakseid tehti ümberarvestatuna valuutas, mille aluseks olid maailmaturu hinnad. Need tehingud omasid tihti ka klausleid, millede alusel saab väita, et toimus valitsuste komisjonide vaheline koostöö, mille käigus Uganda pool võttis üle Saksa poole mudeli. Sellised komisjonid kohtusid sageli regulaarsete intervallide järel, et arutada edasisi majanduspartnerlusküsimusi.

1970ndatel töötas SDV Aafrika julgeolekuvaldkonna sõprusprogrammides umbes 2000 nõuniku.¹⁴⁶ Lisaks Ugandale kuulusid samalaadsetesse programmidesse Mosambiik, Etioopia, Guinea-Bissau, Liibüa, Ekvatoriaal-Guinea ja Sair (Kongo Demokraatliku Rahvavabariigi omaaegne nimetus).¹⁴⁷

Kuigi Hallsteini doktriin kaotas oma tähenduse Brandti võimuletulekuga, võis see siiski olla peamine põhjus, miks SDV jätkas koostööd üksnes kõige radikaalsemate Aafrika riikidega, nagu oli Amini-aegne Uganda.

Ida-Saksamaa ametnikud olid sellest kindlasti teadlikud, et pikemas perspektiivis tasub neokolonialistlike jõududega hirmutamine ära ning nii on võimalik tagada rahvuslik ja sotsiaalne vabastamine Aafrikas. SDV deklareeris end kui natsismi-hävitaja ja kolonialismivastase riigina. Winrow meelest ei saa alahinnata SDV raadiopropaganda mõju riikides nagu Uganda.¹⁴⁸

SDV Aafrikasuunaline „*Medienpolitik* 1973-1979“ ei jõudnud Amini-aegsesse Ugandasse.¹⁴⁹ Seega ei kuulunud Uganda SDV „otsesesse huvigrupi“, millest Honecker¹⁵⁰ 1978. aasta veebruari ja mai kõnedes oma partei poliitbüroole rääkis.¹⁵¹ Samas ei kuulunud sinna ka Tansaania, kellega Uganda-teemal peab arvestama. Honeckeri julge ja otsekohene poliitika vastandus Ulbrichti üldisele jõunäitamisele taandunud *Afrikapolitik*ile, rõhuasetus liikus sotsialismi baasväärtustele, mitte *de facto* kommunistlike riikide rajamisele.¹⁵²

SDV ja Uganda vaheline ühine koostöö julgeolekuvaldkonnas katkes 1979. aastal. Selle ajendiks võis olla kahe Ida-Saksamaa ametniku surm SDV saatkonnas Kampalas Tansaania

¹⁴⁶ Winrow, Gareth M. (2009). Lk 139.

¹⁴⁷ *Ibid.*, lk 140.

¹⁴⁸ *Ibid.*, lk 48.

¹⁴⁹ *Ibid.* lk 89.

¹⁵⁰ Erich Honecker (25. aug 1912 – 29. mai 1994) – 3. mai 1971 – 18. okt 1989 Saksa Sotsialistliku Ühtsuspartei keskkomitee peasekretär, 29. okt 1976 – 18. okt 1989 SDV Riiginõukogu esimees.

¹⁵¹ Winrow, Gareth M. (2009). Lk 88.

¹⁵² *Ibid.*, lk 90.

invasiooni ajal¹⁵³. Ametnikud püüdsid meeleheitlikult hävitada tundlikke materjale, mis viitasid SDV salaorganisatsioonide koostööle kurikuulsa Uganda salapolitseiga ja Amini loodud Uganda Riikliku Julgeoleku Komiteega. Selline kinnimässimine viitab tugevatele sidemetele kahe riigi salateenistuste vahel. Ei saa välistada võimalust, et Amini korraldatud Uganda genotsiidi peamehed olid NVA-st (*Nationale Volksarmee* – SDV rahvaarmee). Winrowle teadaolevate allikate kohaselt jätkus koostöö ka Museveni valitsusajal.¹⁵⁴

SDV toimetamised Aafrikas on rohkelt intriige põhjustanud. Näiteks üks mahavaikitud spiooniskandaal, mis samas annab aimu, kuidas SDV abiprogrammid „töötasid“.

Nimelt oli Kampalas tegutsemas üks väga tähtis ja huvitav persoon, Gottfried Lessing: SDV diplomaat, ärimees ja „relvaärikas“. Teise maailmasõja ajal oli Lessing emigreerunud Londonisse ning sealt edasi Lõuna-Rodeesiasse Salisbury linna, kus muuhulgas asutas kohaliku kommunistliku partei. 1944-1949 oli ta abielus kirjaniku (ning hilisema nobelisti) Doris Lessinguga, kellega sündis poeg. Ta naases 1949. aastal Londonisse, kus tegi kaastööd Briti Kommunistlikule Parteile. Järgmisel aastal naases ta pagendusest Ida-Berliini ning 1951. aastal liitus SED-iga.¹⁵⁵

Ta tegi väga kiirelt karjääri, juba 1952. aastal sai ta partei kaubanduskoja presidendiks ning oli selles ametis 1957. aastani. Aastatel 1959–1960 juhtis ta SDV kaubandusmissiooni Indoneesias, 1961. aastal lähetati Malisse. Ta naases 1962. aastal tagasi SDV-sse ning sai koheselt Välisministeeriumi Aafrika osakonna juhiks (Ulbrichti 1963. aasta kavade järgselt oluline ametikoht). 1965. aastal määrati ta SDV peakonsuliks Tansaania.¹⁵⁶ 1969. aastal puhkes skandaal ning ta kutsuti tagasi. Väidetavalt oli ta toetanud omavoliliselt SDV relvahankeid ja tegelenud Dar es Salaamis salajase relvakaubandusega. SDV Välisministeeriumi eksperdid olid van der Heydeni allikate järgi selle mehe suhtes äärmist ettevaatlikkust üles näidanud: usuti, et tal on soojad suhted kõige kõrgemal tasemel. Selle asemel, et Lessing „puhkusele saata“, sai ta Välisministeeriumi Analüüsi ja Planeerimiskomisjoni kõrgeks juhiks.¹⁵⁷ 1973-1975. aastani oli ta kõige selle juures SDV delegaat ÜRO-s.

¹⁵³ Surma said Gottfried Lessing (SDV suursaadik Ugandas 1977. aasta lõpust – 10. või 11. aprill 1979) ja tema naine kolmandast abielust. – Bols, Manfred. *Ende der Schweigepflicht*. Edition Ost : Berlin, 2002. Lk 194.

¹⁵⁴ Winrow, Gareth M. (2009). Lk 141.

¹⁵⁵ Hoff, Henning. *Grossbritannien und die DDR 1955–1973 : Diplomatie auf Umwegen*. Munich: Oldenbourg, 2003. Lk 65.

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ Heyden, Ulrich van der. (2013). Lk 126.

1977. aasta aprillis naases Aafrikasse, kus akrediteeriti Rwanda suursaadikuks. Peagi, 1977. aasta lõpus, sai temast aga Uganda suursaadik. Lessingu tegemisi Ugandas varjab saladusteloor. 1979. aasta 10. või 11. aprillil hukkus ta tulevahetuse tulemusel koos oma naisega kolmandast abielust. Manfred Bolsi andmete kohaselt hukkusid nad juhusliku automaaditule valangu ajal autos teel Kampala Briti saatkonda, kelle topeltagent Lessing võis olla.¹⁵⁸ Juhus või mitte? Spekuleeritakse, et ta tegeles taas regioonis mitteametlikult relvade kaubitsemisega¹⁵⁹ ning ta mõrvati idabloki eriagentide poolt, kartes, et ta võib brittidele SDV riigisaladusi müüa. Winrow andmete kohaselt, kohalike töötajate tunnistuste põhjal, püüdsid SDV ametnikud (kelleks osutusid Lessing ja tema naine), vahetult enne oma kurba lõppu, meeleheitlikult hävitada tundlikke materjale, mis viitasid SDV salaorganisatsioonide koostööle kurikuulsa Uganda salapolitseiga ja Amini loodud Uganda Riikliku Julgeoleku Komiteega. Nendest sündmustest johtuvalt on spekuleeritud, et Amini korraldatud Uganda genotsiidi peamehed olid NVA-st (*Nationale Volksarmee* – SDV rahvaarmee).¹⁶⁰

Ulrich Van der Heyden on veendunud, et väited, nagu oleks SDV-l reaalselt olnud Aafrikas roteeruv 5 000 – 7 000 liikmeline militaarekspertidest väekontingent, mis tegeles politsei ja armee koolitusega, koonduslaagrite ja kommunikatsiooniga, on külma sõja aegne lääne hirmutustaktika. Ta välistab ka piinamise ja massihävitusspetsialistide olemasolu pingekolletes.¹⁶¹ Kahjuks pole van der Heydeni andmetel ükski SDV-aegne julgeolekuametnik ega NVA-liige olnud nõus kommenteerima „seda, mida paberil kirjas pole“.¹⁶²

Samas toimus 1970. aastatel SDV Aafrika poliitikas järsk meelemuutus, eriti mis puudutab militaarvaldkonda. Seoses mitmete kodusõdade puhkemisega, hakkas Ida-Aafrika regiooni jõudma hulganisti „solidaarsusabi“, mis pidi minema Mosambiigi FRELIMO vabastusrindele (vähesemal määral ka Angola jt solidaarsusriikide vabadusvõitlejatele) ning mida ilmselt „salastatud“ või omakasu eesmärgil jagasid Gottfried Lessingu taolised mehed kogu regioonile. „Solidaarsusabi“ jagas SDV armee ning kaubandusartikliteks olid militaarlennukite riistvara, õhutõrjeraketid, tankid, tankitõrje relvad, jalaväe relvastus ja käsirelvad.¹⁶³

¹⁵⁸ Bols, Manfred. (2002). Lk 194.

¹⁵⁹ SDV Välisministeerium keeldus al. 1974. a-st korduvalt ametlikul tasemel Aminile relvade müümisest. – Heyden, Ulrich van der. (2013). Lk 127.

¹⁶⁰ Winrow, Gareth M. (2009). Lk 141.

¹⁶¹ Heyden, Ulrich van der. (2013). Lk 121-122.

¹⁶² *Ibid.*, lk 124.

¹⁶³ *Ibid.*, lk 128.

Van der Heydeni informatsioon¹⁶⁴ läheb vastuollu Winrowlt saadavaga, kelle teada võrreldes NSV Liidu ja Tšehhoslovakkia, kes tegelesid ka pigem rasketehnika maaletoomisega, panustasid ida-sakslased üksnes kergjalaväe relvastusse.¹⁶⁵

Van der Heydeni radikaalne seletus lahendaks ühe suurima mõistatuse, mis puudutab SDV küsimust Ugandas – statistiliste andmete puudumine! Ulrich van der Heyden leidis SDV kaubanduse kohta eraldi statistikat üksnes 1958-1963 aasta kohta. Näiteks 1958. aastal ulatus eksport 9,6 ja import 1,4 miljoni valuutamargani; 1959. aastal vastavalt 8,4 ja import 1,1; 1960.a. eksport 7,3 ja import 1,6; 1961.a. eksport 6,5 ja import 13,3; 1962.a. eksport 6,7 ja import 0,2 ning 1963. aastal eksport 6,7 valuutamargani (impordi kohta andmed juba puuduvad).¹⁶⁶ Huvitaval kombel katkevad andmed 1963. aasta 30. aprilliga, mis langeb kokku Ulbricht'i poliitika väljatöötamise lõppfaasiga¹⁶⁷.

Van der Heyden kommenteerib, et kaubandusstatistika oli SDV ametiorganites nii salastatud, et isegi SDV „kõikide lubadega“ akadeemikud ei omanud sellele ligipääsu ülikõrgete „välispoliitiliste turvanõuete“ tõttu, viitab asjaolule, et „1982. aastal avalikustati majandusabi „esmakordselt!““ (Schultz 1986: 11 ff). Van der Heyden teab ka rääkida, et Saksa ajaloolased Claus Burkhard ja Hans Helmut Taake on spekulierinud, et SDV majandusabiprogrammide poliitikas olid statistilised andmed tahtlikult „segadust tekitavad“ (muuhulgas spionaaži vältimiseks). Esmase teooria kohaselt leiti, et terminit majandus“abi“ peeti mitte-marksistlikuks ning solidaarsus“abi“ ei peetud vajalikuks numbrites kajastada.¹⁶⁸ Rohkem statistikat avalikustati alles alates 1986. aastast (sarnaselt Gorbatšovi *Glasnostiga*).

SDV relvatarneid Aafrika jt nn kolmanda maailma riikidele hoiti rangelt saladuses. Seda tehti ennekõike lääne heaks töötavate „rahvavaenlaste“ vastu võitlemiseks. Võib ka vaielda, et nii peideti SDV rahva eest valitsuse kuritegusid. Nimelt rõhutab van der Heyden, et „solidaarsusabi“ oli SDV avaliku üldsuse programm ning seda rahastati osaliselt rahvaannetustest. Kuna kodumaal oli isegi toiduainetest nappus, siis sellise absurdsuse ilmsikstulek, et nälgivatele Aafrika lastele viimase leivakübeme tarvis annetamise asemel raha tegelikult militaarvarustuse peale kulutati, võis põhjustada ettenägematuid probleeme. Sellest tulenevalt võib väita, et SDV ametnikud hoidsid teadlikult avalikkust teadmatuses „rahvusliku

¹⁶⁴ Allikad pärinevad SAPMO-st – *Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR im Bundesarchiv*.

¹⁶⁵ SDV poolt Aafrikasse eksporditud tootegruppideks olid käsirelvad, vintpüssid, miinipildujad, haubitsad, džiibid, riietus ja kiivrid, optilis-elektronilised komponendid. – Winrow, Gareth M. (2009). Lk 146.

¹⁶⁶ Heyden, Ulrich van der. (2013). Lk 45.

¹⁶⁷ Meenutan siinkohal Ulbrichti „Seitsme-punkti-plaani“ 1963. aasta algusest.

¹⁶⁸ Heyden, Ulrich van der. (2013). Lk 65-66.

julgeoleku“ tõttu. Detailsed andmed puuduvad, et varjata SDV julgeolekuteenistuste/armee tegevust Aafrikas. /.../ Vaatamata kõrgetele panustele leidis SDV militaarjuhtkond ja julgeolekuteenistused, et seesugune militaarne koostöö on väga oluline vahend saavutamaks ühendust kolmanda maailma partneritega.¹⁶⁹

Relvade eksporti ja kaubavahetust Ugandaga on raske hinnata ametliku statistika järgi, sest SDV-s ei arveldatud Aafrika puhul pea kunagi andmeid riigiti, vaid kõik numbrid löödi Aafrika poliitika kulude alla kokku.¹⁷⁰ Ka tšehhide puhul ei õnnestunud leida enamat. Relvatarneid tehti ka Amini valitsusega, kelle suhtes oldi alguses väga ettevaatlikud. Ajapikku keskenduti ümber Mosambiigile, Tansaaniale ja Angolale. Tšehhi välisministeeriumi uurimuse kohaselt lõpetati suhted Amini juhitava Ugandaga enne Uganda–Tansaania sõda ehk enne 1978. aasta maikuud.¹⁷¹ Samasse perioodi võib jääda ka NSVL-i ja SDV relvatarnete lõpp ja poliitiliste läbikäimiste lõppemine.

Bonni ametnike avalik arvamus detsembris 1979 oli, et SDV mängib üksnes väikest rolli Aafrika relvaturul ning sedagi vaid Varssavi Paktist tulenevatest kohustustest. Samas üldine arvamus Ida-Saksamaast oli tol perioodil, et riigi relvatööstuse eksport mitte-kommunistlikesse Aafrika riikidesse oli märkimisväärne, mängides peamist rolli idabloki relvastusprogrammides Aafrikas ja mujal Kolmanda Maailma riikides. Seda arvamust kinnitavad ka hilisemad andmed SDV organisatsioonide paberimajanduses, näiteks *Office for Technical Industrial Trade in East Berlin*.¹⁷²

Prantsuse sõjalise perioodikaväljaande TAM-i arvutuste kohaselt olid Ida-Saksamaa relvatarneed sel ajajärgul maailmas teisel kohal kvantitatiivsel meetodil WTO-s NSVL-i järel. SIPRI (*Stockholm International Peace Research Institute*) teadlased on hilisemal ajal kinnitanud, et Ida-Saksamaa sõjalise abi programmid olid väga mahukad, 90% väärtuses NSVL-iga võrreldes. Lisaks olid põhjalikud programmid suunatud vähestele radikaalsetele režiimidele. Nende suhtes NSVL-iga olid pinnapealsed.¹⁷³

Uganda katkestas 1979. aasta lõpus suhted idabloki riikidega. Selle põhjuseks oli Nõukogude armee sissetung Afganistani, mis põhjustas ülemaailmse pahameeletormi, eriti arengumaades. Siinkohal oli just SDV kõige suurem kaotaja, sest senistele režiimidele spetsialiseeritud strateegia sai hävitava löögi. ÜRO-sse kuulunud Aafrika riikidest andsid üksnes Etioopia,

¹⁶⁹ *Ibid.*, lk 137-138.

¹⁷⁰ Segadusest SDV statistikaga Aafrikas – Winrow, Gareth M. (2009). Lk 146 ja 152-160.

¹⁷¹ MZV. (2004). Lk 10.

¹⁷² Winrow, Gareth M. (2009). Lk 145.

¹⁷³ *Ibid.*

Mosambiik ja Angola vaikiva heakskiidu. ÜRO julgeolekunõukogus isoleeriti SDV ja NSVL. Eriti just selles instantsis olid tihedad suhted NSVL-ga SDV Aafrika poliitikale äärmiselt kahjulikud.¹⁷⁴

Winrow poolt õhku visatud küsimusele, kas SDV tegutses Aafrikas Nõukogude Liidu surrogaadi või partnerina, argumenteerin, et SDV tegutses Aafrikas NSVL-le võrdse partnerina, kuigi valdavalt kinnitavad faktid vastupidist. Tšehhid väidavad, et nemad olid üksnes NSVL käepikendus ega näe endas Amini toetajaid.¹⁷⁵ Nii ida-sakslaste kui tšehhoslovakkide käitumist võib Hruštšovi sula-järgses perioodis pidada isepäiseks. Kuna NSVL ei sõlminud Saksamaaga rahu, vaid eskaleeris olukorda Berliini müüri ehitamisega, siis tuli SDV-l ise poliitiliselt ja majanduslikult SLV vastu võidelda. Praha ülestõusu mahasurumise järgselt võib küll täheldada palju jäigemast käsuliini ja VLO (Varssavi Lepingu Organisatsioon) liikmete allutamist NSVL-i ülemvõimule. Suhete jätkamiseks 1970. aastatel olid ilmselt uued globaalsed eesmärgid. Van der Heydeni hinnangul oli 1980ndatel Aafrika-suunaline huvi langus nii SDV kui ka NSVL juhtkondades. SDV poolne huvi langus oli tihedalt seotud Honeckeri isiklike vaadetega ja pettumustega, sealhulgas Ugandas. Kuni 1978. aastani oli SDV Aafrika poliitikat ristitud „tõeliseks eduks, mida on ülimalt harva saatnud väikesed tagasilöögid teatud eesrinnetel võitluses „anti-imperialistliku võimu“ vastu“.¹⁷⁶

SDV Aafrika poliitika rajanes arusaamal, et mida rohkem partnereid meil on, seda õigusjärgsemad ja vabamad oleme oma otsustes. SDV vaatles oma partnereid mitmest aspektist: 1) vastastikune poliitiline kasu, 2) ressursside jaotus, 3) riigi arengupotentsiaal, 4) majanduslik kasum ja visioon.

Esimesest lähtekohast vaadelduna tagas SDV iga uue partneriga täiendava legitiimsuse rahvusvahelistes organisatsioonides ning mõjuvõimu idablokis. Hallsteini doktriini tühistamise järgselt oli jätkuvalt oluline heade suhete ning poliitiliste trumpide omamine; Uganda puhul Amini presidentuur AÜO-s. Kuna NSVL-i ja Amini vahel olid pidevalt vastuolud ning puudus poliitiline stabiilsus, sai SDV mängida väikese, aga kindla partneri rolli (*hea võmm, paha võmm* stiilis), ning seejärel *quid pro quo* (käsi peseb kätt), teenida Moskva silmis kasu, ajades omalt poolt NSVL-i poliitikat.

Teisestki aspektist võib väita, et sarnaselt NSVL-le püüdis SDV Aafrikas oma eesmäärke saavutada minimaalsete meetoditega. Kokkuhoid oli oluline küsimus ning seda võimaldas

¹⁷⁴ *Ibid.*, lk 187.

¹⁷⁵ MZV. (2004). Lk 1.

¹⁷⁶ Heyden, Ulrich van der. (2013). Lk 61-62.

muuhulgas tihe koostöö sellistes küsimustes Tšehhoslovakkia. See võimaldas mõningatel juhtudel ka ühiste eesmärkidega missioone ning Moskvaga võrreldes erinevat poliitikat.

Kolmanana toon välja, et SDV lähenes alati Aafrika partneritele *ad hoc* nagu Obote ajal Ghana ja Uganda ning KUT-i liidu puhul, kasutati Aafrikas ära neid riike ja regioone, mis omasid omavahel häid suhteid. Uue sihtriigi arengupotentsiaal tõusis märgatavalt, kui vahemees, keda paremini tunti, justkui käendaja eest väljas oli.

Neljandaks tuleb mainida, et saadi ka otsest majanduslikku kasumit. Võrreldes SLV-ga oldi Ida-Aafrikas võrdsemad kui mujal ning Lõuna-Aafrika konfliktidest tingituna oli potentsiaal laiendada oma mõjusfääri läände Namiibiani.

Kuigi NSVL oli võrreldes oma idabloki vasallriikidega igas mõttes üle, võis SDV juunior-parterina siiski erilistel juhtudel võrdväärset tuge pakkuda. Koos Tšehhoslovakkia suudeti rohkem ära teha, kui üksinda võimalik. Nagu selgus van der Heyden'i analüüsist, hoiti kätte võideldud partnerlussuhteid vajadusel üle oma võimekuse, riskides rahva pahameelega.

4. UGANDA – TANSAANIA SÕDA

4.1 Uganda ja Tansaania vaheline võidurelvastumine

Iseseisvumisperioodi algusaastatel rajasid Uganda uued valitsejad eraarmeed ja suurendasid politsei mõju riigis, sest nende usaldus brittide koolitatud ohvitserkonna suhtes oli väike, samuti kardeti vabastusarmeede teket.

Nii Tansaania kui Uganda sõjaväejõud olid 1960ndate keskel väga väikesed (Tansaania armees 1800 meest ning Ugandas 5960) ja moodustasid riikide SKT-st vähem kui 1% (Horowitz'i andmete kohaselt Ugandas 1,2%¹⁷⁷), olles seega pigem varasemate koloniaalvõimude tseremoniaalsed üksused. Hilisteks 1970ndateks oli olukord aga drastiliselt muutunud, sõjavägede suurused ja kulutused olid jõudsalt kasvanud. Tansaanias oli 1978. aastaks 26 700 isikukoosseisu kuuluvat sõdurit, mille arv kasvas 1980-1981 aastal kuni 44 850ni. Mobiliseeriti lisavägesid Uganda hõivamiseks ja rahu säilitamiseks riigis, kust Idi Amin Dada oli välja kihutatud.¹⁷⁸ Nii nagu Uganda, sai ka Tansaania osaks tugevast NSVL-i ja idabloki vasallriikide toetusest; militaarabi oli 1976. aastaks saadud vastavalt 40 miljonit dollarit NSVL-lt ja 13 miljonit teiste idablokiriikide panusest. Seda kõike mitte küll ainult oma riigi turvalisuse tõstmiseks, vaid ka võitluseks Mosambiigi vabaduse eest (Tansaania oli FRELIMO üks peatoetajaid) ning vastupanuks rassistliku Lõuna-Aafrika Vabariigi suhtes.¹⁷⁹

Opositsiooni kasvu tõttu moodustati vastiseseisvunud riikides kõrgetasemelised lahinguüksused, millel olid selged professionaalsed ja organisatsiooni edendavad huvid. Neil olid uutmoodi defineeritud ülesanded, mis andsid neile õiguse küsida suuremat palka, paremaid elutingimusi, ligipääsu laiale valikule tarbekaupadele ja kallile militaarvarustusele. Esimesed ülestähendused sellistest suundadest tulid 1963-64ndal aastal, kui sõdurid astusid protestidel oma huvide kaitseks välja ja nõudsid teenistusolude parandamist. Obote pidi kutsuma appi endised Briti koloniaalväed, Aminiga eesotsas, et rahustada sõjaväelist

¹⁷⁷ Odetola, T. Olatunde. *Military Regimes and Development : a Comparative Analysis of African states*. London [etc.] : Allen & Unwin, 1982. Lk 105 kaudu. Horowitz, Irving Louis. *Three Worlds of Development : The Theory and Practice of International Stratification*. New York : Oxford University Press, 1966.

¹⁷⁸ Chazan, Naomi; Mortimer, Robert jt. (1988). Lk 56.

¹⁷⁹ UNESCO. (1999). Lk 815.

ülestõusu. Selle peale tõsteti palkasid ja oludki paranesid. Sõjaväest sai seejärel oluline poliitiline jõud Ugandas.

Valitsuse ja armee juhtkonna vahelised suhted omasid ka tähtsust ametiorganite omavahelistes läbisaamistes Amini võimuletuleku järel 1971-72. aastal. Hästi treenitud militaarpersonal ei olnud nõus süütuid inimesi taga kiusama, sest nende palkade kasvuga oli paranenud rahva usaldus armee kui institutsiooni suhtes. Teisalt, vigased käsuliinid, puudulikud sissetulekud ja omakasu olid lihtsõdurist teinud peamise seadusevastase tegevusega seotud inimgrupi. Prantsuse ajakirjanik Jacques de Barrin on 1972. aasta olukorda kirjeldanud järgmiselt: „Uganda armees valitses niisugune anarhia, et arusaam institutsiooni tegevusest oli mitmeti mõistetav“. Armee oli lõhenenud, tema tegevus kaootiline ning hirmuäratav, ja „see õõnestas riiki ja rahvast, mis sellele toetuma pidi.“¹⁸⁰

Samal ajal, kui Amin sõjaväge suurendas, kärpis ta politseijõude, mis 1971. aasta käigus olid langenud 14 000-lt 2 000-le.¹⁸¹ Asjade selline käik oli osa Amini militariseerimise poliitikast, mille käigus arvati osad politseiväed sõjaväkke. Tegelikult põhjustas suure kahanemise atšoli ja lango hõimumeeste massiviisiline tapmine (u 72 000), kelledest 4 000 olid politseinikud.¹⁸²

1974. aastaks oli Amin palgasõdurite palkamisega saavutanud teatava stabiilsuse. Kolmandiku kogu armeest moodustasid nüüd nuubialased¹⁸³, sudaanlased ja sairased.¹⁸⁴ Sellist kontingendi muutust põhjendab asjaolu, et Amin oli esimese Sudaani kodusõja (1955–1972) käigus isiklikult toetanud Lõuna-Sudaani mässulisi ning riigipeana sümptatiseeris konkreetselt Anyanya revolutsioonilise liikumise juhtidega.¹⁸⁵ Alates 1962. aastast põgenes ÜRO hinnangul sõja lõpuks Lõuna-Sudaanist umbes 200 000 inimest, sh enim Ugandasse – 71 500.¹⁸⁶ Ugandal ja tollal veel Aminiga lävinud Iisraelil olid suured teened, et Lõuna-Sudaan sai sõjajärgselt autonoomseks regiooniks. Amin sai Lõuna-Sudaanis mõneks ajaks

¹⁸⁰ Chazan, Naomi; Mortimer, Robert jt. (1988). Lk 57.

¹⁸¹ Southall, Aidan. (Dec., 1980). Lk 629.

¹⁸² Бале́зин, Александр Степанович. (1989). Lk 183-186.

¹⁸³ Mõistet *nuubialane* kasutati tihti sünonüümina kõigi mustanahaliste sudaanlaste kohta. Suure tõenäosusega oli ka Uganda kontekstis enamus nuubialastest Obote poolt Sudaanist kunagise ülestõusu mahasurumiseks palgatud King's African Rifles'i (Aafrika sõjameestest moodustatud Briti impeeriumi armeerügement) väeüksuse Amini kaasvõitlejatest palgasõdurid, kes Ugandasse ümber asusid ning keda võõraviha tõttu muulastena eristati. Nuubialastena käsitleti ka Amini kakwa hõimlasi. – Jackson, Robert H. *Personal Rule in Black Africa : Prince, Autocrat, Prophet, Tyrant*. Berkeley [etc.] : University of California Press, 1982. Lk 253.

¹⁸⁴ Nugent, Paul. (2004). Lk 231.

¹⁸⁵ Woodward, Peter. *The Horn of Africa: Politics and international relations*. London ; New York : I.B. Tauris, 2003. Lk 154.

¹⁸⁶ *Ibid.*, lk 173.

populaarseks ning palgasõdurid olid lojaalselt meelestatud.¹⁸⁷ Tegemist oli siiski üksnes ajutise lahendusega, armee vajas verevahetust.

4.2 Sõja tagamaad

Üks esimesi sündmusi, mis viitas lähenevale sõja puhkemisele, oli Ida-Aafrika Majandusühenduse lagunemine 1977. aastal. Amin ja Tansaania riigipea Julius Nyerere pöördusid lõplikult tülli. Juba varasemast ajast oli Nyerere vastumeelsus armeekindralite suhtes välja paistnud ning poliitilist varjupaika anti ka Obotele. Nyereret segas isiklikult Amini brutaalne lähenemine ja sõjakad väljaütlemised lähiriikide aadressil.

Amini paelus geopoliitika. Mõistes, milliseid sanktsioone võivad kaasa tuua halvad suhted Tansaania (Obote oli pagenduses), käis ta välja ettepaneku luua koridor Keenia ja Tansaania vahele, mis ulatuks mereni. Ründesuuna võttis ta Lõuna-Uganda piirile. Briti ja saksa kolonistid olid kokku leppinud sirgjoonelise piiri, mis lõikas läbi Kagera jõe (sellest ka fakt, et Tansaania kutsutakse seda sõda Kagera sõjaks). Suurem osa jõe põhjaosast jäi Tansaania valdustesse ja palju väiksem osa Ugandale. Looduslik ja etniline piir oli kulgenud jõe kallast pidi, mis tähendas, et kummalgi pool riigipiiri oli nii Uganda kui Tansaania asulaid.¹⁸⁸

Juba Aafrika Ühtsuse Organisatsiooni asutamiskonverentsil 25. mail 1963 Addis Abebas oli ka Nyerere poolt tõstatanud teema, et eurooplaste nn. *Scramble for Africa* käigus paika pandud piirid vajaksid ümbermuutmist.¹⁸⁹ AÜO oli sisuliselt tähtsusetu, sest selle põhikiri ei võimaldanud mõjutada liikmesriikide poliitika, saata vaatlejaid liikmesriikidesse ega võidelda inimsusvastaste kuritegude vastu.¹⁹⁰ Näiteks 1970ndatel valiti Amin eesistujaks vaatamata tema osalusele „poliitiliselt sanktsioneeritud tagakiusamistes ja tapmistes“¹⁹¹. Welch on öelnud, et „AÜO toimis üksnes kui presidentide „klubi“, kus vesteldi

¹⁸⁷ *Ibid.*, lk 154 ja 156.

¹⁸⁸ Griffiths, Ieuan Ll. The atlas of African affairs. London ; New York : Routledge ; London ; New York : Witwatersrand University Press, 1994. Lk 96-97.

¹⁸⁹ Murithi, Timothy. The African Union : Pan-Africanism, peacebuilding and development. Aldershot ; Burlington (Vt.) : Ashgate, c2005. Lk 26.

¹⁹⁰ *Ibid.*

¹⁹¹ Welch Jr., Claude E. The Organization of African Unity and the Promotion of Human Rights. The Journal of Modern African Studies. Vol. 29, No. 4, (Dec., 1991). Lk 538.

taktitundeliselt poliitikast ja ei tõstatatud teemat teistes riikides toimuvast.¹⁹² Thomson peab see-eest AÜO-d siiski oluliseks organisatsiooniks, sest seal suudeti kokkuleppeid leida. Tema arvates võib just Uganda-Tansaania sõda pidada esimeseks dekolonisatsiooni järgseks suuremaks Aafrika riikide vaheliseks sõjaks.¹⁹³

Peamiselt ameerika autorite arvamuse kohaselt viis Amini rünnakule Ameerika sanktsioonidest tingitud kohvikriis. Fakt, et Uganda SKT-st rohkem kui 90% saadi kohvioakasvandustest, muutis riigi haavatavaks maailmaturul toimuvatest muutustest. 1970ndate keskel polnud USA majandusteadlastel eriti head ettekujutust Uganda kogu ekspordimahust. Arvati, et idabloki riigid ei ole seotud kohvioakaubandusega. Siiski pakuti, et lääneriikidele eksporditi vähemalt 70% kogutoodangust¹⁹⁴, Ameerikasse kolmandik ja Suurbritanniasse viiendik. 1970ndatel kasvasid kogused Ameerika turule pea kahekordseks.¹⁹⁵ Kui Obote ajal eksporditi läände lisaks kohvile veel puuvilla¹⁹⁶, vaske, suhkrut ja erinevaid põllumajandusprodukte, siis Amini ajal teised artiklid pikkamisi kadusid.¹⁹⁷

Aminil oli õnnestunud Keeniaga tülli minnes kohvioletu transpordiliinid sulgeda, eksportartikkel kuhjus ladudes. Samaaegselt ei toimunud ka importi, tekkis kütusekriis, mis häiris armee tööd ning peatas siseriikliku rahavoolu. Amin lasi seejärel korraldada naaberriikide piirialadel kütuseveokite röövimisi rikkudes sellega aga kõikide naabritega normaalsed suhted. Amin põhjendas seda asjaoluga, et Keenia on ühepoolset piiri sulgenud ning seega tuleb Ugandal vastumeetmena käsitleda kõiki Keeniast saabunud välismaalasi kui illegaale ning nende vara konfiskeerimine on iseenesest mõistetav.¹⁹⁸

Amini legitiimsus oli saanud välisriiklikus kontekstis suure tagasilöögi. Kui tal poleks olnud kommunistlikest riikidest liitlasi, kes tugevdasid oma sõjalist kohalolekut.¹⁹⁹

Kuna Keenias asuti samamoodi Uganda kaubaautosid röövima, siis katkes lõplikult tavapärase ekspordimarsruut läbi Mombasa sadama. Ainus võimalus oli hakata kasutama

¹⁹² *Ibid.*, lk 537.

¹⁹³ Thomson, Alex. (2000). Lk 45.

¹⁹⁴ Hilisemalt on selgunud, et tegemist oli realistliku pakkumisega. NSVL ja idabloki vasallriikidesse eksporditi samasid kaubandusartikleid, aga mõne võrra väiksemas koguses, vastutasuna ravimite jms eest. – UNESCO. (1999). Lk 815. – Siinkohal kehtib SDV valuutavahetuse mudel, millest kirjutati alapeatükis 3.2.

¹⁹⁵ Nurnberger, Ralph D. (Mar., 1982). Lk 52.

¹⁹⁶ Kohvi osakaal riigi koguekspordist oli 1960.a. vastavalt 36,9%, 1970.a. 50,4% ning 1980.a. 98,7%; puuvilla 1960.a. 32,3%, 1970.a. 17,4% ja 1980.a. 1,2%. – UNESCO. (1999). Lk 419.

¹⁹⁷ Nurnberger, Ralph D. (Mar., 1982). Lk 50-51.

¹⁹⁸ Southall, Aidan. (Dec., 1980). Lk 631.

¹⁹⁹ Kohaloleku tugevdamine käis erinevate terrori agentuuride kaudu; missioonile saadetud võitlejad aitasid kaasa laiahaardeliste karistusreide läbiviimisel ja võimaldasid Aminil korraldada armeesest puhastamist, mis aitas vältida võimalikke riigipöördekatseid.

kallist lennutransporti läbi Djibouti, Sudan'i sadama (Sudaani) või Libreville'i (Gaboni). Tellimust hakkas täitma Ameerika firma Seaboard World Airlines, mis tegi neli lendu päevas.

Sellest ajendatult langes importkaupade sissevool märgatavalt ning neid kaupu said lubada üksnes armee ning eliit. 1976-1977 toimus maailmaturul aga kohvibuum, mis tagas Ugandale rahastuse ja tugevdas sõjaväe koosseisu.²⁰⁰ Pidevatele kaotustele vaatamata jäi eksport 250 miljoni dollari jagu kasumisse. Uganda ametlikes dokumentides on 2/3 sellest tulust korruptsiooni tõttu kaduma läinud. Kui see siseriiklikult ilmsiks tuli ning rahvas valitsuse vastu mässu õhutas, vallandas Amin ametist rahandusministri, mis ovatsioonidega vastu võeti, ning Amin oli taas rahva heakskiidu saanud, nagu poleks midagi juhtunud.²⁰¹

Ohuallikaks Amini režiimile kujunes Keenia piir Viktorja järvel, kus smuugeldati jätkuvalt odavat kohvi. Salakaubavedajate ja armeeüksuste vahel puhkesid suuremahulised tulevahetused. Amin lasi oma kurikuulsal kindralil „Major“ Bob Astles'il korraldada suuoperatsiooni kriisi kiireks lahendamiseks. Vaevalt oli armee tegutsema hakanud, kui juba Amin uhkustas, et „kurjategijatelt on konfiskeeritud nii palju militaartechnikat (paate, relvi jne), et peagi saame moodustada oma mereväe“. Tegelikult missioon ebaõnnestus ning smuugeldatavad kogused kasvasid. 12 600 toodetud tonnist eksporditi ametlikult ainult 2 600 tonni.²⁰²

Nagu eelnevalt mainitud, tõstatati Uganda osas inimõiguste küsimus esmakordselt ametliku dokumendi tasemel alles Lomé konventsioonis 1975-76. aastal. Vahepealse aja jooksul oli 1972. aasta asiaatide väljakihutamine Ameerikas täielikult ununenud teema. Uute inimsusevastaste kuritegude ilmsikstulekul kasvas inimõiguslaste lobitöö. Boikoti ettevalmistamisega alustati 1977. aasta suvel. Algselt ei olnud Carter'i administratsioon nõus sanktsioonide kehtestamisega ning sihikule sattusid esmalt üksnes 33 vahendusfirmat. Kohvikompaniid, kel oli keelust kõige rohkem kaotada, tundsid muret võimalike ohtude ees, mida seesugune käik Ugandas resideeruvatele Ameerika kodanikele võib tähendada ning ei soovinud osaleda rahvusvahelise intsidendi tekitamises. Firmed olid ühehäälselt nõus, et seesugune tegevus võib kahjustada nende huve ka teistes riikides.

Amin oli vaatamata ägedale iseloomule olnud hea kaubanduspartner, kindlustades kohvile parima hinna. Uganda robusta kohv moodustas 18% selle sordi kohvi maailmatoodangust. Kuigi robusta kohvi kvaliteeti hinnatakse araabika kohviga võrreldes küll madalamaks, oli

²⁰⁰ Weinstein, Jeremy M. *Inside rebellion : the politics of insurgent violence*. Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 2007. Lk 67.

²⁰¹ Southall, Aidan. (Dec., 1980). Lk 632.

²⁰² *Ibid.*, lk 634.

turunõudlus suur, eriti riikides, kus kõrge kvaliteediga kohvikogus ja hind polnud laialdast turuosa saavutanud. 1976. aastal oli ka Kreml kaalunud Ugandaga välissuhete lõpetamist, kuid riigi majandusseisu paranedes suhteid jätkati.

Embargo kehtestamise vajalike asitõendite leidmiseks moodustati kongressi poolt eriülesannetega komisjon. Komisjoni tööd kokkuvõtvas avalduses tehti 22. septembril teatavaks, et uurimise käigus tuli ilmsiks mitmeid häirivaid juhtumeid, mis seostuvad ka USA Kaitseministeeriumi koostöös Amini armeega. Oli sõlmitud leping treenimaks 40 Uganda lennukipilooti Texase, Connecticuti ja Florida õhuväebaasides. Need lepingud olid õigustühised ning seadusevastased, sest piloodid ei pidanud isegi taotlema riiki sisenemiseks viisasid. Leiti, et Bell Helicopters oli sõlminud tehingu müüa Ugandasse kolm sõjaväehelikopterit. Grumman Corporation oli aga teinud töid Amini isikliku reaktiivlennuki juures. Kuigi need faktid olid „vettpidavad“ ning oli veel teisigi asitõendeid, et mitmed korporatsioonid toetasid inimõigusi rikkuvat Amini režiimi, ei olnud valitsus 1977. aasta lõpuks nõus sanktsioone kehtestama.

Esimene võit sanktsioonide pooldajatele tuli 16. mail 1978, kui valitsus kinnitas soovitusel Uganda kohviga mitte kaubelda. Lõpuks kandis järjepidev tegevus vilja, sest 10. oktoobril 1978 kehtestati Ugandale embargo. Vähem kui kaks nädalat pärast sanktsioonide jõustumist, algatas Amin sõja Tansaaniaga ning kui ta peale ebaõnnestunud rünnakut 1979. aasta aprillis riigist põgenes, pidasid ameeriklased seda oma suureks võiduks. 15. mail teatas president Jimmy Carter, et Uganda brutaalne režiim oli kukkunud tänu Ameerika Ühendriikide vankumatule tegevusele inimõiguste kaitsmisel. Järgmistel kuudel järk-järgult keelud tühistati.²⁰³

Arvatavasti polnud USA tegevusel siiski mingit mõju Ugandas toimunud. Judith Miller väidab küll oma artiklis "When Sanctions Worked"²⁰⁴, et kuigi sanktsioonid ei jõudnud veel majanduslikku mõju avaldada, oli psühholoogiline surve piisav ning embargo „aitas ellu viia samme, mis viisid režiimi languseni“.

Kas kasvavad kohvikottide kuhjad tegid Amini ärevaks? Kas see oli ka piisav põhjus „ajalooliste piiride“ taastamisel? Nurnberger leiab, et pigem mitte. Abi sellest ei saanud ka Tansaania ja Nyerere, sest ühes väljaütlemises oli Tansaania riigijuht kinnitanud, et „ta näeb mustemates stsenaariumides ette, et väidetav boikott Ugandale võib salamahti olla hoopis osa

²⁰³ Nurnberger, Ralph D. (Mar., 1982). Lk 51-62.

²⁰⁴ Miller, Judith. When Sanctions Worked. Washingtonpost.Newsweek Interactive, LLC. Foreign Policy, Number 39 (Summer): 1980. Lk 118-129.

salajasest operatsioonist, millega Ameerika plaanib hoopis teda rünnata. Hilisemalt on Nyerere küll kinnitanud, et ta midagi niisugust pole öelnud ning ta ootas hoopis Ühendriikidelt abi Tansaania invansioonijõudude toetuseks.²⁰⁵

Oli palju võimalikke variante, miks Amin otsustas Tansaaniat rünnata. Üks neist võis olla kasvav separatism riigis, armeeohvitserid omasid kohalikku võimu ja ei kuuletunud enam keskvoimule. Sõda mobiliseeris kogu väekontingendi ning kärsituks muutunud palgasõdurid said välja elada oma rüüstamisvajadust.²⁰⁶ Nuubialaste rühmitused väljusid Amini kontrolli alt, mille tulemusel kaotas ta suure osa usaldatavast väekontingendist, moraal palgasõdurite seas langes.²⁰⁷

4.3 Idabloki partnerid hülgavad Uganda

Amin oli korduvalt põhjustanud kriise, mis andsid alust Ugandaga igasugused suhted lõpetada ja mingil viisil juhi võimult kukutada²⁰⁸. Kas NSVL oli valmis alandusteks ja seda üksnes strateegilise julgeoleku pärast? Suur tühimik laiub ka suhetes SDV-ga. Kuigi mitmed asjaolud viitavad eriüksuste tegevusele riigi pinnal, siis konkreetsete kohtumiste kohta andmed puuduvad. Tinglikult võib väita, et konkreetset infot Amini valitsuse tegevuse kohta aastatel 1977-1979 napib.

Riigikorraldus oli lagunenu ja muutunu anarhial põhinevaks. Amin ei suutnu riigis toimuvat hoomata. Tema jaoks oli valitsemise käigus kõige ebameeldivamaks osaks olnud ametlikud tehnokraatlikud presiidiumid, mida ta ei osanu juhtida ja kus ta end spetsialistide seas rumalana tundis. Seetõttu toimusid tegelikud võimu täideviimised tagatubades ja muudel seesugustel mitteametlikel koosviibimistel. Viimastel võimuaastatel kuulas ta ainult oma käsilaste, kes olid nüüd kõik kõrged armeeohvitserid, ja palgatud semude nõuandeid ning otsustas korra jõustumise üle oma kõhutundest lähtuvalt. Tihtipeale ei jõudnu rohke alkoholi tarbimise tõttu nendel üritustel vastuvõetud otsused kunagi seaduseks saada, vaid ununesid

²⁰⁵ Nurnberger, Ralph D. (Mar., 1982). Lk 61.

²⁰⁶ Nugent, Paul. (2004). Lk 231.

²⁰⁷ Gertzel, Cherry. Uganda after Amin: The Continuing Search for Leadership and Control. Oxford University Press. African Affairs, Vol. 79, No. 317 (Oct., 1980). Lk 463.

²⁰⁸ Meenutuseks: 1975. aasta NSVL suursaadiku ja 1976. aasta NSVL vägede väljasaatmine.

hommikuse pohmelliga.²⁰⁹ Decalo leiab, et „Entebbe alandusest“ alates ei saa seetõttu rääkida toimunust kui Amini poliitikast, vaid pigem tema nimel režiimi poolt tehtud otsustest. Amin oli lihtsalt pidevalt depressiivne ja jommis.²¹⁰ Selline liider oli „eeskujuks“ kogu valitsevale klikile.²¹¹

Kuna NSVL-i ametlikud seisukohad puuduvad, võib väita, et Amin tegi suure idapartneri nimel katteta väljaütlemisi. 1977. aastal suurenes Uganda rahva pahameel Amini režiimi vastu. Teadvustati ka idabloki riikide osalust Amini rahvavastastes kuritegudes. Selle ajendiks oli üks propagandaklipp, milles kasutati Kuuba agente, kes olid maskeerunud laotöölisteks ning kes kiitsid Amini kohvikriisi lahendamisel. Uganda rahvas ei usaldanud enam ei Amini ega ühegi välisriigi valitsust. Mais levitati rahva pahameele hajutamiseks raadio kaudu infot, et Tansaania plaanib invasiooni. Seda tehti ka kattevarjuks ning õigustuseks, et kaitseelarve moodustas nüüdseks neljandiku kogu SKT-st, mis kulus suuremalt jaolt militaar tehnika ostmiseks. Amin teatas raadiopöördumises, et on valmis sõlmima Nõukogude Liiduga lepingut, mille kohaselt ehitab liitlane Ugandasse tuumareaktori ning toob selle kaitsmiseks riigi territooriumile tuhandeid rahuvalvaid.²¹²

Ugandat võib pidada külma sõja kontekstis NSVL-i Sahara-taguse Aafrika oluliseks tugipunktiks ning lääne ja kommunismibloki vaheliseks heitlustandriks. Amin oli olnud osav mängur, kuid 1978. aastaks oli režiim lagunemas. Suurriigid ei loonud enam illusioone, sest nad nägid Amini nõrkust. Ametliku seisukoha järgi sundisid Amini rünnakule ameeriklaste poolt kehtestatud sanktsioonid. Nende kehtestamisel kahtlustasid lääne analüütikud võimalikku Uganda rünnakut Mombasa sadamale Keenias. Rünnak Tansaaniale tuli mõnevõrra üllatusena. Alternatiivse stsenaariumi järgi oli aga tegu NSVL-i agitaatorite poolt õhutatud Amini vastase mässuga armees. Sarnast strateegiat püüti kasutada aasta hiljem Afganistanis president Taraki kukutamiseks²¹³. Irooniline on ka asjaolu, et Tansaania relvajõud, mis sundisid Amini põgenema, olid *Keesing's World News Archive*'i andmetel värskelt varustatud SDV-s ja Bulgaarias valmistatud lahingumoonaga.²¹⁴ Samas pole relvatarnetes Tansaaniale midagi kahtlast, sest uurimise käigus selgus, et Tansaaniagi kuulus SDV relvatarnete sihtriikide hulka. Idi Amin Dada poeg Jaffar Amin on isa valitsusaja

²⁰⁹ Decalo, Samuel. (Jun., 1985). Lk 227.

²¹⁰ *Ibid.*, lk 228.

²¹¹ Kuna armee oli niikuinii kamp alkohoolikuid, siis maksti tihti sõjapealikele tasu „ühiku kaupa“ õlus, mille import oli rangelt koondatud armee peakorterisse.

²¹² Southall, Aidan. (Dec., 1980). Lk 634.

²¹³ ETV Välisilma dokk *Afghanistan 1979. The War That Changed the World*, Prantsuse 2014.

<http://www.pointdujour-international.com/catalogueFiche.php?idFiche=38241>

²¹⁴ Winrow, Gareth M. (2009). Lk 154.

lõpuperioodi kommenteerinud järgmiselt: „Minu isa saatis välismaale sõjaväelist koolitust saama paljusid oma hõimukaaslasi. Kui nood Venemaalt või USA-st naasesid, leidsid nad endid olevat minu isast paremad ja hakkasid ise võimu järgi janunema. Üliriigid löid pingeid tema ja seni ustavate käsilaste vahele“.²¹⁵

Ilmselt oleks NSVL oma pidepunkti hoidnud, kui lääs poleks kiiresti suutnud deklareerida rünnakut Amini Tansaania-suunaliseks agressiooniks. *Pravdas* jõuti 12. novembril 1978 teatada, et konflikt Uganda ja Tansaania vahel on lääne imperialistide ja kolonialistide õhutatud, ning nende püüe saavutada mõjuvõimu regioonis.²¹⁶

Minu arvamus on, et tegemist oli NSVL-i järeleandmisega USA boikotiähvardustele. Eesootasid Moskva olümpiamängud ja NSVL tahtis Afganistani konflikti pehmendada ning näidata, et austab inimõigusi.

²¹⁵ Luck, Adam. Mad Ugandan dictator's son reveals all about his 'Big Daddy'. Daily Mail, 13. jaanuar 2007. [ajaleheartikkel veebis] <http://www.dailymail.co.uk/news/article-428628/Mad-Ugandan-dictators-son-reveals-Big-Daddy.html> (25.02.2015)

²¹⁶ Brecher, Michael; Wilkenfeld, Jonathan. (2000). Lk 454.

KOKKUVÕTE

Töö autor uuris Uganda suhteid NSVL-i ja SDV-ga perioodil 1960–1979. Eesmärk oli vaadelda arenguabi andmist Ugandale Milton Obote ja Idi Amini võimuloleku jooksul. Ugandast terviklikuma ülevaate saamiseks analüüsiti ka poliitilise võimu kehtestamist riigis autoritaarsete diktaatorite poolt. Arutleti ka 1978-1979. aasta Uganda – Tansaania sõjani viinud võidurelvastumise, Ameerika Ühendriikide sanktsioonide võimaliku surve ning idabloki riikide abiprogrammide lõppemise üle vahetult enne konflikti puhkemist.

Tööd alustati ülevaatega olulistest muutustest poliitilises situatsioonis Ugandas koloniaalperioodi lõppemisest Idi Amini „vägitegudeni“. Proovitakse mõista, kuidas suhestus Amin Uganda riigijuhina oma rahvale kui ka rahvusvahelisele üldsusele külma sõja kontekstis.

Obote puhul vaadeldi tema tegutsemist riigi ülesehitamisel ning muutusi, mis toimusid 1966. aasta riigipöörde järel, kui Obote kehtestas end ainuvõimu omava presidendina. Töö autori arvates mõjutas Uganda kujunemist Obote-aegseks sotsialistlikuks riigiks eelkõige Ghana liider Kwame Nkrumah, kelle mõjutusel sattus veel peaministri ametis olnud noor poliitik pan-aafrika liikumise tuumikusse ning sõlmis suhted sotsialismiriikidega. Obote kujundas suurel määral oma seni küllaltki konservatiivset maailmavaadet ümber, mis tipnes 1960ndatel nn idapöördega. Obote võimuperiood kulmineerus Lihtinimese harta väljatöötamise ning selle täideviimisega.

1971. aasta alguses, kui president Obote viibis välisvisiidil Singapuris, korraldas armeekindral Idi Amin omakorda riigipöörde. Ta põhjendades seda Obote senise poliitika täieliku läbikukkumisega, mis oli suuresti ka tõsi. Rahva poolt ovatsioonidega vastu võetud kangelane muutus aga üha kasvava võimuahnuse, kahtlaste motiividega „sõprade“, siseriiklike probleemide, rassilise diskrimineerimise ning välispoliitilise suurushulluse tõttu koletiseks, kelle korraldatud terrori tõttu hukkus umbkaudu 300 000 – 500 000 valdavalt süütut ohvrit.

Töö teises ja kolmandas osas analüüsiti Uganda kahepoolseid suhteid NSVL-i ja SDV-ga. Uurimise käigus selgus, et idabloki riikide sidemed Ugandaga olid laiapõhjalised ning need mõjutasid oluliselt regioonis toimunut, seda eelkõige abiprogrammide läbi, mis ei pakkunud niivõrd lahendust riigi sotsiaalprobleemidele kui riigi militariseerimisele.

NSVL-ga sõlmiti diplomaatilised suhted 1965. aastal. Suhted olid kogu töös käsitletava perioodi vältel vägagi muutlikud. Üldistuste põhjal oli NSVL alati Uganda peamine „partner“ (92% kogu militaarrelvastusest), mis tähendas peamiselt II maailmasõja aegse „vanametalli“ sissevedu sõjalise võimekuse tõstmiseks. Tuleb arvestada aga sellega, et lääneriigid ei pakkunud relvastusele alternatiivi. Amini võimuperioodil mõistis NSVL-i juhtkond, et suhted uue riigipeaga ei saa olema kerged ning sageli otsiti ettekäandeid lepingute ülesütlemiseks. Samas usuti Moskvast, et Amin võib olla „mööduv faas“ ning diplomaatiliste suhete katkestamine pole pikas perspektiivis vajalik.

Uurimuse käigus selgus, et SDV puhul olid huvid mitmekesisemad, eelkõige 1960ndatel, kui riikidevahelisi suhteid ei saanud nimetada „ametlikeks“. Töös käsitletud materjali põhjal võib väita, et Obote valitsusliikmed kohtusid SDV esindajatega kabinetimiitingutel, seda eelkõige Hallsteini doktriini tõttu, mis sätestas ultimaatumi kõikidele riikidele, kes soovisid suhete omamist Saksa Liitvabariigiga. 1973. aastal loodud ametlikud diplomaatilised suhted osutusid, nagu NSVL-gi puhul, keerulisteks. Kuigi SDV abiprogrammid olid peaaesjalikult seotud kommunismiblokis toodetud militaarvarustuse ekspordiga Ugandasse ning diplomaatiliste suhete sõlmimisel lubatud majandusabiga, siis toimus SDV – Uganda suhetega seonduvalt 1970ndate lõpus paljugi kahtlast, mis ei olnud osa SDV ametlikust poliitikast Ugandas.

Kahtlast mitteametlikku partnerlust võimaldasid 1975. aastast puhkenud kodusõjad Mosambiigis ja Angolas ning keeruline olukord Kongo DV-s. Alates 1977. aastast tegutses regioonis väga intrigeeriva ja kireva taustaga diplomaat/suursaadik Gottfried Lessing, keda võib tõsimeeli esitleda justkui agenti spioonifilmist, korrumppeerunud ametnikku kõige kõrgemal tasemel, keda teised ametnikud ja võimukandjad ei usaldanud, kuid kellele anti privileege „ülevalt poolt“. Spekuleeritakse, et Lessing tegeles „solidaarsusabi“ nimetuse all konfliktipiirkondadesse saadetud relvalaadungite müümisega väejuhtidele, kellele SDV militaarabi sellisel viisil ei jaganud, sealhulgas Idi Amin, kelle taotlused relvaabile lükati SDV Välisministeeriumi poolt alates 1974. aastast korduvalt tagasi. Kõigele lisaks käisid SDV sõjaväespetsialistid treenimas ka kurikuulsat Uganda salapolitseid ja Amini loodud Uganda Riikliku Julgeoleku Komiteed – organeid, kes korraldasid terrorilaine ja genotsiidi riigi rahva vastu.

Töös arutleti Gareth M. Winrow poolt raamatus „*The foreign policy of the GDR in Africa*“ üles tõstatatud küsimuse üle, kas SDV oli Aafrikas NSVL-le võrdväärne partner või üksnes käsualune. Argumenteeriti väite kasuks, et SDV oli pigem võrdväärne partner, kuigi valdavalt võib kinnitada, et kõik idabloki vasallriigid tegutsesid peamiselt NSVL-i huvide ja

juhtnööride järgi, eriti pärast 1968. aasta sündmusi Prahas. Peaargument võrdväärse partneriks olemisele oli diplomaatilistes suhetes kasutatav *good cop, bad cop* (hea võmm, paha võmm) strateegia, mille käigus ühiste huvidega riigid survestavad läbiräägitavat nii *otsese* kui *pehme* jõuga. SDV roll oli siluda NSVL-i väljaütlemisi ja leida NSVL-le sobivaid kompromisse suhtluses kolmanda maailma riikidega ning hoida kommunismibloki lippu kõrgel ka juhul, kui teiste osapoolte suhted on madalseisus.

NSVL-i ja SDV Aafrika suunalise poliitika osas leiti ka mitmeid sarnaseid mõjutegureid. Näiteks kaotati SDV-s ära ametlik Aafrika riike puudutav statistika, mis peaks kajastama majandus- ja militaarandmeid. Seda tehti ilmselt NSVL-i survele ning riigiinstitutsioonide „kuritegude“ peitmiseks oma rahva eest, kes halvenevates majandusoludes võinuks väljaastumisi korraldada.

Uurimistöö neljandas ja viimases osas arutleti Uganda-Tansaania sõja puhkemise lähtekohtade üle. Esmalt anti ülevaade riikidevahelisest võidurelvastusest 1960-70ndatel aastatel. Seejärel toodi välja, miks Idi Amin ründas Julius Nyerere poolt juhitud Tansaaniat. Nõustun USA autorite poolse nägemusega, et Amin ründas Tansaaniat Ameerika sanktsioonidest tingitud „olude sunnil“, kuid minu meelest andis tugevama panuse NSVL-i juhtkonna tüdimus Aminist. Siiski ei saa kogutud materjali põhjal väita, et NSVL oleks korraldanud Amini võimult kõrvaldamise, kuigi NSVL-i käitumine sõja puhkedes just sellise mulje jättis. See küsimus jääb edasiste uurimuste lahendada.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

I Arhiiviallikad

Die Bundesarchiv. *Kenia-Tag in Leipzig* (21. okt 1960). Bild 183-76054-0001.

<http://www.bild.bundesarchiv.de/> (12.05.2015).

Die Bundesarchiv. *Kenia-Tag in Leipzig* (21. okt 1960). Bild 183-76054-0003.

<http://www.bild.bundesarchiv.de/> (12.05.2015).

ND-Archiv. *Neues Deutschland* (24. dets 1963).

<https://www.nd-archiv.de/ausgabe/1963-12-24> (25.02.2015).

II Publitseeritud allikad

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. Shrnutí výsledků vědeckého projektu MZV RM 03/28/04 *Československo a subsaharská Afrika v letech 1948–1989*. Praha : Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2004. [online]

http://www.mzv.cz/file/16676/RM_03_28_04.pdf (21.02.2015)

Mutiso, Gideon-Cyrus M.; Rohio, S.W. (toim.). *Readings in African political thought*. London [etc.] : Heinemann, 1975.

Россия и Африка. *Документы и материалы. XVIII в. – 1960 г. Том II, 1918-1960*. Под редакцией А.Б.Давидсона и С.В.Мазова. Москва, 1999.

III Kirjandus

Agyeman, Opoku. *Kwame Nkrumah's Presence in A.M. Obote's Uganda: A Study in the Convergence of International and Comparative Politics*. Indiana University Press. Transition, No. 48 (1975), lk 13-24.

Asante, Molefi K. *The History of Africa : The quest for eternal harmony*. New York ; London : Routledge, 2008.

- Bacon, Edwin; Sandle, Mark. *Brezhnev reconsidered*. Houndmills [etc.] : Palgrave, 2002.
- Балезин, Александр Степанович. *У Великих африканских озер : монархи и президенты Уганды*. Москва : Наука, 1989.
- Bols, Manfred. *Ende der Schweigepflicht*. Edition Ost : Berlin, 2002.
- Brayton, Abbott A. *Soviet Involvement in Africa*. Cambridge University Press. The Journal of Modern African Studies, Vol. 17, No. 2 (Jun., 1979), lk 253-269.
- Brecher, Michael; Wilkenfeld, Jonathan. *A Study of Crisis*. Ann Arbor : University of Michigan Press, 2000.
- Chazan, Naomi; Mortimer, Robert; Ravenhill, John; Rothchild, Donald. *Politics and society in contemporary Africa*. Boulder (Colo.) : Rienner, 1988.
- Clapham, Christopher S. *Africa and the international system : the politics of state survival*. Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 2005.
- Decalo, Samuel. *African Personal Dictatorships*. The Journal of Modern African Studies, Vol. 23, No. 2 (Jun., 1985), lk 209-237.
- Duara, Prasenjit. *Decolonization: Perspectives from Now and Then (Rewriting Histories)*. New York ; London : Routledge, 2003.
- Dunbabin, J. P. D. *International Relations Since 1945: A History in Two Volumes. Vol. 2, The Post-Imperial Age: The Great Powers and the Wider World*. London ; New York : Longman, c1994.
- Farelius, Birgitta. *Origins of kingship traditions and symbolism in the Great Lakes Region of Africa*. [Uppsala] : Uppsala Universitet, 2008.
- Francis, David J. *Uniting Africa : building regional peace and security systems*. Aldershot : Ashgate, c2006.
- Gershenberg, Irving. *Slouching towards Socialism: Obote's Uganda*. African Studies Association. African Studies Review, Vol. 15, No. 1 (Apr., 1972), lk 79-95.
- Gertzel, Cherry. *Uganda after Amin: The Continuing Search for Leadership and Control*. Oxford University Press. African Affairs, Vol. 79, No. 317 (Oct., 1980), lk 461-489.
- Gitelson, Susan A. *Major Shifts in Recent Ugandan Foreign Policy*. Oxford University Press. African Affairs, Vol. 76, No. 304 (Jul., 1977), lk 359-380.

- Gray, William Glenn. *Germany's Cold War: The Global Campaign to Isolate East Germany, 1949-1969*. Chapel Hill ; London : The University of North Carolina Press, 2003.
- Heyden, Ulrich van der. *GDR Development Policy in Africa : Doctrine and Strategies between Illusions and Reality 1960-1990. The example (South) Africa*. Spektrum. Berliner Reihe zu Gesellschaft, Wirtschaft und Politik in Entwicklungslandern (Book 109). LIT Verlag, 2013. [doktoritöö]
- Hoff, Henning. *Grossbritannien und die DDR 1955–1973 : Diplomatie auf Umwegen*. Munich : Oldenbourg, 2003.
- Hofmeier, Rolf; Matthies, Volker. *Vergessene Kriege in Afrika : in Zusammenarbeit mit dem Insitut für Afrika-Kunde (Hamburg)*. Göttingen : Lamuv, 1992.
- Huntington, Samuel P. *Political Order in Changing Societies*. New Haven ; London : Yale University Press, c1996.
- Ingham, Kenneth. *Obote: A Politcal Biography*. London ; New York : Routledge, 1994.
- Jackson, Robert H. *Personal Rule in Black Africa : Prince, Autocrat, Prophet, Tyrant*. Berkeley [etc.] : University of California Press, 1982.
- Karugire, Samwiri R. *A political history of Uganda*. Nairobi ; London : Heinemann Educational Books, 1980.
- Khadiagala, Gilbert M. *Uganda's Domestic and Regional Security since the 1970s*. Cambridge University Press. The Journal of Modern African Studies, Vol. 31, No. 2 (Jun., 1993), lk 231-255.
- Langlands, Bryan. *Students and Politics in Uganda*. Oxford University Press. African Affairs, Vol. 76, No. 302 (Jan., 1977), lk 3-20.
- Miller, Judith. *When Sanctions Worked*. Washingtonpost. Newsweek Interactive, LLC. Foreign Policy, Number 39 (Summer): 1980, lk 118-129.
- Mujaju, Akiiki B. *The Role of the UPC as a Party of Government in Uganda*. Taylor & Francis, Ltd. Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne des Études Africaines, Vol.10, No. 3 (1976), lk 443-467.
- Murithi, Timothy. *The African Union : Pan-Africanism, peacebuilding and development*. Aldershot ; Burlington (Vt.) : Ashgate, c2005.

- Nugent, Paul. *Africa since independence : a comparative history*. Basingstoke ; New York : Palgrave Macmillan, 2004.
- Nurnberger, Ralph D. *The United States and Idi Amin : Congress to the Rescue*. African Studies Association. African Studies Review, Vol. 25, No. 1 (Mar., 1982), lk 49-65.
- Odetola, T. Olatunde. *Military Regimes and Development : a Comparative Analysis of African states*. London [etc.] : Allen & Unwin, 1982.
- Овчинников, Владимир Ефимович. *История Танзании в новое и новейшее время*. Москва : Наука, 1986.
- Porter, Bruce D. *The USSR in third world conflicts : Soviet arms and diplomacy in local wars, 1945-1980*. Cambridge [etc.] : Cambridge University Press, 1984.
- Rothermund, Dietmar. *The Routledge companion to decolonization*. London ; New York : Routledge, 2006.
- Saul, John S. *The Unsteady State : Uganda, Obote and General Amin*. Taylor & Francis, Ltd. Review of African Political Economy, No. 5 (Jan. - Apr., 1976), lk 12-38.
- Sooläte, Angela. *Kwame Nkrumah' valedstart Ghanas*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, Ajaloo ja arheoloogia instituut, Uusima aja osakond, 2007.
- Southall, Aidan. *Social Disorganisation in Uganda : Before, during, and after Amin*. Cambridge University Press. The Journal of Modern African Studies, Vol. 18, No. 4 (Dec., 1980), lk 627-656.
- Tatum, Dale C. *Who Influenced Whom?: Lessons from the Cold War*. Lanham, MD : University Press of America, 2002.
- Thomson, Alex. *An introduction to African politics*. London ; New York : Routledge, 2000.
- UNESCO International Scientific Committee for the Drafting of a General History of Africa; toim. Mazrui, Ali A.; Kaastoim. Wondji, C. *UNESCO General History of Africa. Vol. VIII: Africa since 1935*. Oxford : James Curry [etc.], 1999.
- Weinstein, Jeremy M. *Inside rebellion : the politics of insurgent violence*. Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 2007.
- Welch Jr., Claude E. *The Organization of African Unity and the Promotion of Human Rights*. The Journal of Modern African Studies. Vol. 29, No. 4, (Dec., 1991), lk 535-555.

Winrow, Gareth M. *The foreign policy of the GDR in Africa*. Cambridge University Press, 2009.

Woodward, Peter. *Ambiguous Amin*. Oxford University Press. African Affairs, Vol. 77, No. 307 (Apr., 1978), lk 153-164.

Woodward, Peter. *The Horn of Africa: Politics and international relations*. London ; New York : I.B. Tauris, 2003.

Zartman, I. William. *Collapsed states : the disintegration and restoration of legitimate authority*. Boulder ; London : Rienner, 1995.

IV Perioodika

Arku, Jasmine. *Kumasi Shoe Factory comes alive*. Graphic Online, 04. november 2013. [ajaleheartikkel veebis] <http://graphic.com.gh/news/general-news/454-kumasi-shoe-factory-comes-alive.html> (25.02.2015)

Carswell, Grace. (Review) *Obote: a Political Biography by Kenneth Ingham*. Cambridge University Press. Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Vol. 58, No. 2 (1995). Lk 428.

Luck, Adam. *Mad Ugandan dictator's son reveals all about his 'Big Daddy'*. Daily Mail, 13. jaanuar 2007. [ajaleheartikkel veebis] <http://www.dailymail.co.uk/news/article-428628/Mad-Ugandan-dictators-son-reveals-Big-Daddy.html> (25.02.2015)

Twaddle, Michael. (Review) *Obote: a Political Biography by Kenneth Ingham*. Oxford University Press. African Affairs Vol. 96, No. 383 (Apr., 1997). Lk 281-282.

V Internet

afrol News: *Documents on Idi Amin's 1971 coup released*.

http://www.afrol.com/News2002/uga004_amin_uk.htm (08.02.2015)

CIA Memorandum, 'Communist Economic and Military Aid to Africa', 18 February 1976.

http://www.foia.cia.gov/docs/DOC_0000307947/DOC_0000307947.pdf (29.11.2013)

Mongabay.com. *Uganda – The Soviet Union*.

http://www.mongabay.com/history/uganda/uganda-the_soviet_union.html (29.11.2013)

Photius.com. *Uganda foreign military assistance*.

http://www.photius.com/countries/uganda/national_security/uganda_national_security_foreign_military_assistance~2514.html (29.11.2013)

VI Teatmeteosed

Griffiths, Ieuan Ll. *The atlas of African affairs*. London ; New York : Routledge ; London ; New York : Witwatersrand University Press, 1994.

LISAD

Lisa 1

Varasemad suhted Uganda riigijuhtidega

Россия и Африка. *Документы и материалы. XVIII в. – 1960 г. Том II, 1918-1960.* Под редакцией А.Б.Давидсона и С.В.Мазова. Москва, 1999.

№ 169. A. A. Švedov, Nõukogude Liidu Välisministeeriumi Aafrika riikide osakonna juhataja, välisministri asetäitja N. P. Firjubinile partei Uganda „Rahvuskongressi“ palvest, 30.05.1958. Lk. 305-306.

Käesoleval ajal on Moskvast läbisõidul Ühendatud Araabia Vabariigist Hiina Rahvavabariiki Uganda mõjuvõimsa partei „Rahvuskongress“ delegatsioon, koosseisus: John Keil – partei esinduse juhataja Kairos ja Erifasi Otema Allimadi – partei peasekretär. Viisa väljasõiduks Nõukogude Liitu anti välja ugandalastele Solidaarsuskomitee taotlusel.

29. mail võeti Keil ja Otema nende palvel vastu J.V. Samõlovski poolt, kes oli Nõukogude Solidaarsuskomitee presiidiumi liige, Lähis ja Kesk-Ida ja Aafrika riikide osakonna juhataja. Vestluses Samõlovskiga ugandalased tõstsid esile küsimuse nendele konfidentsiaalses korras materiaalse abi osutamisest, et läbi viia propaganda kolonisaatorite vastu ning finantseerida „Rahvuskongressi“ välispoliitilist tegevust.

Seltsimees Samõlovski selgitas Keilile ja Otemale, et NSVL ei osuta materiaalselt toetust võõrastele parteidele konfidentsiaalses korras, sest see võiks raskendada nii nende parteide kui ka vastavate nõukogude organisatsioonide olukorda.

Ühe delegatsiooniga töötava solidaarsuskomitee kaastöötaja Džibladze teatel ei jäänud ugandalased rahule Samõlovski vestlusega ja palusid organiseerida neile kokkusaamine ühe välisministeeriumi kasstöötajaga. Nende sõnade kohaselt, selles vestluses nad tahaksid informeerida välisministeeriumi olukorrast Ugandas, lisaks sellele informatsioonile, mille nad juba varem edastasid sm. Kiseljovile ja puudutada veel ühte tähtsat küsimust (millist, ugandalased ei täpsustanud).

Sellel seoses, et „Rahvuskongress“ on üpris mõjukas opositsioonipartei Ugandas, ja juhul kui Uganda saab sõltumatuse, tema esindajad, kahtlemata, lähevad valitsuse koosseisu, arvan, et ei tasu lubada, et Keil ja Ottema lahkuvad Nõukogude Liidust rahulolematutena, seniste vestlustega, mis neil siin oli.

Tasub arvestada, et Ottema omab hetkel riigis suurt mõju, millest annab tunnistust ka fakt, et ta oli isiklikult kutsutud Nixoni poolt USA-sse, aga partei otsusel USA-sse ei sõitnud. Seda arvesse võttes, eeldan, et oleks mõttekas soovitada Solidaarsuskomiteel ugandalastele vastu tulla ja anda neile võimalus vestelda Moskvast peale Samõlovski veel ühe Solidaarsuskomitee vastutava esindajaga või ГKKC (Riiklik välisriikidega kultuurisidemete arendamise komitee) esindajaga.

Eriti võiks organiseerida nende kohtumisi solidaarsuskomitee presiidiumi liikme, Üleliidulise Ametiühingute Kesknõukogu sekretär sm Solovjoviga või ГKKC esimehe Žukoviga.

Mis puutub ugandalaste kohtumist ühega NSVL-i välisministeeriumi vastutavatest kaastöötajatest, siis eeldan, et organiseerida sellist kohtumist on otstarbetu, kuna NSVL välisministeerium on riiklik asutus ja ei saa toetada kontakti isegi mitte koloniaalriikide opositsiooniparteidega.

Palun Teie nõusolekut, A Švedov, Resolutsioon „Nõus. N.Firjubin 30.05.1958“.

Lisa 2

Üliõpilaste õppima saatmine Nõukogude Liitu

Россия и Африка. *Документы и материалы. XVIII в. – 1960 г. Том II, 1918-1960.* Под редакцией А.Б.Давидсона и С.В.Мазова. Москва, 1999.

№ 171. Lähis- ja Kesk-Ida riikide osakonna inspektor A. Kotšin – Nõukogude Liidu Välisministeeriumile, üleskirjutus jutuajamisest Uganda „Rahvuskongressi“ sekretäri Abubaker Kakyama Mayanjaga ugandalaste saatmiseks õppima Nõukogude Liitu, 18. 05. 1959. Lk. 306-307.

18. mail osales kohtumisel Mayanjaga välisriikide sõprus ja kultuurisidemete ühingute liidus. Pärast kohtumist esitleti mind Mayanjale sm Potehhini poolt (kes oli Aafrika rahvaste sõpruse nõukogu assotsiatsiooni esimees) kui ühe riikliku komitee esindajana kultuurisidemete asjus välisriikidega.

Mayanja ütles, et kavatses külastada riikliku komitee esimeest Žukovit ja vabandada tema ees sellepärast, et nad siiani pole suutnud saata õppima Nõukogude Liitu 5 Uganda üliõpilast Rahvuskongressile võimaldatud stipendiumitele. Ta selgitas seda üliõpilaste väljasõidu raskustega Ugandast ja ütles, et kohe, kui tal õnnestub valida kandidatuuri ja tuua neid Ugandast kas Sudaani, Araabia Ühendemiraati või Ghanasse, annab ta sellest kirjalikult meile teada ja seejärel võivad valitud üliõpilased Moskvasse lennata. Mayanja lisas, et nad ei taha suunata õppima nõukogude ülikoolidesse kontrollimata inimesi, kellest pärast pole mingit kasu rahvuslikule liikumisele Ugandas, ja kelle ees Rahvuskongressil pärast piinlik võib olla. Ta ütles samuti, et kui septembriks ei suudeta saata oma üliõpilasi, siis võib-olla on parem anda need stipendiumid teistele maadele. Lõpuks ütles Mayanja, et kuna ta kohtus minuga, siis ta palub selle jutuajamise sisu edasi anda sm Žukovile, et teda mitte tülitada veelkord selle küsimusega, seda enam, et teisi küsimusi päevakorras polnud.

SUMMARY

RELATIONS BETWEEN THE SOVIET UNION, THE GERMAN DEMOCRATIC REPUBLIC AND UGANDA 1960-1979

Villem Kraaner

At the end of the 1950s, Africa was shifting from one era to another. As the decolonization process of African countries took place, states were required to undergo a number of challenges in a changing world: power struggles between the tribes, military coups, actions by the resistance movements. Uganda, a former British colony, the so-called "Pearl of Africa" was one of these countries. Torn by tensions between Uganda and the kingdom of Buganda, which was included within it. Therefore, it is remarkable how such a fragmented country avoided separatism during its tender years.

As the situation was difficult, abundances of economic aid was needed to rebuild the country. Early years, the former mother country continued to offer economic trade, but to reduce dependency from it Ugandans started looking for other more "suitable" partners. As the Prime Minister of Uganda, Milton Obote went along with the ideas of African socialism, and soon became an interest to the Soviet Union (USSR), especially in the supply of military equipment. Despite the Hallstein Doctrine semi-official diplomatic relations were established with another powerhouse of the former Eastern bloc, the German Democratic Republic (GDR).

In this paper, the Author examined how the diplomatic relations between these partners were established and where it led Uganda. At that period, relations between these countries must inevitably be placed within the framework of the Cold War. Rivalry between the East and the West played a significant role in integrating Africa with the international stage. The USSR had its important geostrategic and global interests in the field of propaganda: "the war against imperialism and Western hegemony". For the GDR, the foremost was to be accepted as a legitimate country. I followed the changes that took place in Uganda's foreign and domestic policies after the establishment of diplomatic relations with the USSR and the GDR, and questioned the necessity of these relations (especially for Uganda).

The aim of this study is to analyze the development aid given by the USSR and the GDR to Uganda in 1960s and 1970s: 1) how significant was the involvement, 2) on what were the relations built upon, 3) what were the major foreign policy trends in these countries? As the need to provide a comprehensive overview grew, I analyzed the nature of Uganda's political power, its policies, and leaders. I discussed the relationship between Communist bloc countries in Africa, the Ugandan-way politics, and the role of the GDR as a junior partner to the USSR. I also looked on different aspects, why the partners betrayed the hopes of Ugandan leaders in late 70s. The hypothesis of this paper suggests that the USSR's and GDR's aid programs were a major factor to the Uganda–Tanzania War, that took place in 1978–1979; the USSR was a key player in this conflict, and its decisions ultimately the reason of demise for the brutal regime of Idi Amin Dada.

To help with the analysis, a number of research methods were used. Predominantly the comparative method, e.g. to clarify the steps taken by the GDR in establishing relations with Uganda, I benefitted from comparing the GDR with Czechoslovak participation in Africa. I also compared the arms race between Uganda and Tanzania. Also, it took a lot of time, to evaluate some of my sources, as some of the authors used in this empirical research, have been heavily criticized. To clarify the credibility of some of my sources, I compared the information with historical events, as well as the pictorial and journalistic archives.

In 1970s, Uganda was led by ruthless dictator Idi Amin Dada, who has been awarded with a number of sounding titles like "African Hitler", and catchphrases like "Butcher of Uganda". We cannot disregard the importance of imagology. Couple of subchapters were reserved to describe the nature of Amin as the representative of the peoples of Uganda, and also Amin's image-making in foreign policy (in Cold War context).

The author started the research with an overview of the significant changes in the political situation in Uganda: the end of colonialism, the building of a nation, and its leaders. The author analyzed the reconstruction of the newly-independent country and the changes that took place after the coup in 1966, when Obote introduced himself as the Autocrat. During the run up to independence elections, Obote formed a coalition with the Buganda royalist party, *Kabaka Yekka*. They managed to win.

As a fresh Prime Minister, Obote faced many challenges. The politicians were lazy and had their own agenda from colonial LEGCO (Legislative Council) years; but his policy with tribal leaders was a huge success. Another socialist leader Kwame Nkrumah of Ghana was the main influence to Obote during his development, and a contributor to his success as a leader. He

made Obote (a rather conservative politician) a revolutionary, and with propagandistic measures turned the *lekiko* to become nkrumahist parliament. Obote had been an admirer of Nkrumah. He had been changed by the Pan-African movement, and took interest in socialist countries of Europe. Their relationship began when Obote took office as the Prime Minister. Nkrumah was a middleman, and a helpful partner to Obote, during talks with socialist countries. Obote was saddened when Nkrumah was ousted from power. He re-created his image in late 60s – The Common Man's Charter was a summary of his approach to socialism, which became also known as the Move to the Left.

In early 1971, when President Obote was in Singapore on a foreign visit, General Idi Amin organized a *coup d'état*. He explained himself, as the current policy by Obote was a complete failure, which was actually the truth. People greeted him with ovation and he became a hero. However, due to the power of greed, "friends" with dubious motives, domestic issues, racial discrimination, megalomaniacal ideas of foreign policy – Amin became a monster, who killed roughly 300,000 to 500,000, mostly innocent victims, during the time of his terror regime. Although Amin was seen as a buffoon and a narcissist by Western and Eastern leaders, he was surprisingly good manipulator. He played with the Soviet Union and the West, unwittingly or unwillingly, especially during his term as the Chairman of the OAU (1975–1976). This was caused by the fact that Amin was not elevated to power by the superpowers. He had no master – he was a man of his own invention.

The investigation of the bilateral relations between the USSR and the GDR with Uganda revealed, that Uganda had extensive ties to the Eastern bloc countries and was greatly influenced by the events in the region, particularly through aid programs, which so far has not offered the solution of social problems in the country. Rather the "social aid" can be considered as a militarization program of the country.

The talks with USSR had begun questionably already in 1958, when Ugandan mission visited Moscow to beg for economic aid. The negotiations had no outcome, but the USSR's diplomats provided Ugandans with "hope". The ice started to melt right after Harold Macmillan, the Prime Minister of Great Britain (1957–1963), had stated in his speech given on a tour to African capitals in January 1960, the "winds of change" are coming. First soviet impression on the region was noticed in DR Congo, during the 1960–1962 conflict.

Diplomatic relations with the USSR were established in 1965. During the talks, many deals were signed and manpower exchanged. Still, the relations were becoming extremely volatile right from the start. In 1968, due to the event in Prague, the armament contracts were put on a

hold. On the basis of generalization, the USSR was always the primary "partner" of Uganda. It must, however, be taken into account that the West did not offer an alternative for Ugandan arms policy. During the reign of Amin, the USSR's management realized that the relationship with the new head of state can be mild. Moscow often sought pretexts for canceling contracts. However, they believed that Amin may be a "passing phase" of diplomatic relations, and it is not necessary to end this "excursion" to the wild.

The study revealed that the GDR had much more diverse interests in Uganda than the USSR, especially in the 1960s, when relations between the countries were "semi-official". The research suggests that Obote's government members met with representatives of the GDR in cabinet meetings, due to the Hallstein Doctrine, which stated an ultimatum to all countries that wanted to own relations with the German Federal Republic.

The relations had its roots in June 1963, when GDR's Chairman Walter Ulbricht's NES (*Neues Ökonomisches System*) program was presented, which focused on saving raw materials. In this context, however, nearly a billion GDR Marks were allocated to fund foreign policy programs. Thanks to Nkrumah (who had opened a representative office in East Berlin the same year), Obote was also introduced to "small circle" politics with European (in this case East German and Czechoslovak) businessman. Afterwards, from Africa, only Ghana and the KUT (Kenya, Uganda and Tanganyika) were invited to this exclusive trade program. Yet, very little is known about the relations between Uganda and the GDR in the 60s.

"Formal" diplomatic relations were first introduced in 1973. The German side was very careful not to misrepresent their own foreign policy, and not to provide weapons to African countries. Yet, while the aid programs by the GDR were primarily related to exports of economic aid, it has been the GDR, which has been blamed to have run many covert operations in Uganda. There are hints of suspicious activity in the late 70s, which were not part of the official policy of the GDR in Uganda. These informal partnerships were enabled by the 1975 outbreak of civil wars in Mozambique and Angola, and the difficult situation in the DR Congo. There are even accusations that the GDR army trained Uganda's notorious secret police and other Amin's "killer squads" to be more efficient.

During the aforementioned time period, a new name for military aid was invented – "Solidarity" packages. This new "Solidarity" program was partly funded by public donations, and officially collected "to feed starving African children". The military cargo was meant to go to war zones, but some of it "leaked out". Middleman, who gained personal profit, made

deals with warlords, including Idi Amin, whose requests for military aid were repeatedly rejected by the GDR Ministry of Foreign Affairs since 1974.

As new information was collected, the author tried to give a bonus argument to Gareth M. Winrow's question raised in the research paper "The foreign policy of the GDR in Africa" – was the GDR an equal partner to the USSR in Africa, or only an underling? I argued, in favor, that the GDR was "almost" an equal partner, although predominantly it is rather confirmed that all the Eastern bloc countries operated mainly in the interests of the Soviet Union – as instructed – especially since the events of 1968 in Prague. My main argument was that the USSR ordered the GDR to play the "good cop", in the *good cop, bad cop* strategy. The role of the GDR was to smooth out the USSR, and to find suitable compromises in communication with third world countries. The order was to hold the communist flag high, even if other parties are having "a low" period in their relationships.

For the final part of the thesis, I looked at the Uganda-Tanzania War, which started with Amin's troops crossing the Kagera salient in October 1978. Soon, the luck of war turned against Amin. He had not enough troops to conquer, not the trust of his men. At first, it must be told, that I mostly agree with the vision of American authors, that Amin attacked Tanzania due to the American sanctions which "forced the circumstances". Still, there are hints that the strongest contribution to the mishap of Amin, was the military leadership of the USSR.

So, was the USSR a force to reckon with in this conflict, and was the decisions made by its leadership ultimately the reason of demise for the brutal regime of Idi Amin Dada? It can be argued on the basis of the collected sources, that it probably was the USSR who contributed to the overthrow of Amin. By selling the idea, that Amin is reinforced by soviet troops, the USSR sold thin air, as the communists pulled their troops out right before the Tanzanians reached Kampala. Still, this question remains for further research to resolve, as there is lack of evidence to give a full answer.

The author's conviction was not to thoroughly cover the Ugandan genocide committed by Amin nor any atrocities committed by any regime. The idea of this paper is not to judge (only on the base of literature). Some of the sources might have been vague and many speculations are based on historical claims and not often by facts. Many aspects need a further inquiry by the author.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Villem Kraaner** (sünd. 03.04.1991),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

bakalaureusetöö „Nõukogude Liidu ja Saksa Demokraatliku Vabariigi suhted Ugandaga 1960-1979“,

mille juhendaja on Karin Veski, *PhD*,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 25.05.2015